

2. História do začiatku 20. storočia

Teraz, keď už čo-to vieme o Zamagurí, insígniách súčasnej obce Reľov, etymológii názvov pôvodných obcí, ako aj histórii ich založenia, môžeme pristúpiť k písaniu dejín od ich počiatkov až do dnešného dňa. Je zrejmé, že tieto dejiny boli písané našimi predkami deň za dňom. Je taktiež zrejmé, že drvivú väčšinu toho, čo sa udialo, nik nezapisoval. Niečo sa tradovalo ústne, iné sa skôr alebo neskôr zabúdalo. V dôsledku týchto skutočností máme zachytené len niektoré udalosti a fakty, na ktoré môžeme poukázať a ktoré si môžeme priblížiť. Pre nedostatok archívnych materiálov nevieme nič o osudoch obce Reľov a jej obyvateľoch počas prvých dvoch storočí jej existencie.

Viac informácií z historických prameňov a archívnych dokumentov máme v podstate len o založení obce Reľov, o čom sme už hovorili v predchádzajúcej kapitole, o jednotlivých zemepánoch a šoltýsoch, o sklárskej hute na území reľovského chotára, o založení obce Hágy, o čom sme už taktiež rozprávali, o stavbe kostola a založení farnosti, o pohromách a biedach 19. storočia (ako aj storočí predchádzajúcich), o zrušení poddanstva a komasácii pôdy. To všetko bude predmetom nášho záujmu v nasledujúcich riadkoch. Potom už nastupujú značne lepšie zdokumentované najnovšie dejiny, ktoré budú mať svoje miesto v nasledujúcej – tretej kapitole.

2.1. Majitelia obcí a ich šoltýsi

Dôležitým faktorom, ktorý mal každodenný a značný vplyv na život našich predkov – až do zrušenia poddanstva roku 1848 – boli zemepáni (majitelia územia). Z histórie vieme, že vlastníkom obcí Reľov a Hágy nebol len jeden človek, resp. jeden rod. Postupom času sa menili – na základe darovania pôdy, jej predaja, či jej získania na základe súdneho rozhodnutia. V prvej časti tejto podkapitoly chceme venovať našu pozornosť predovšetkým osudom tých zamagurských zemepánov, ktorí boli v niektorom historickom období majiteľmi Reľova alebo Hágov. Následne si krátko povieme o reľovských šoltýsoch, ktorí sú spojení najmä s osudmi reľovskej sklárne, a nakoniec priblížime čitateľovi husitské a bratrícke vpády na naše územie. Spomenuté body budú zahrnuté do našej „prechádzky“ po záhrade najstarších, a zároveň najmenej zdokumentovaných dejín našich predkov.

Zamagurskí zemepáni: Od 14. do 18. storočia ovládali nevelké a chudobné Zamagurie početní zemepáni. Je zaujímavé, že rozlohou nevelké Zamagurie nebolo nikdy v rukách jediného zemepána, hoci na počiatku 17. storočia nebolo k tomu ďaleko. Pri vstupe do tejto témy treba povedať, že základom výrobných vzťahov feudálnej spoločnosti bolo feudálne vlastníctvo pôdy. Privilegované triedy (vysoká, stredná a drobná šľachta) vládli nad veľkými pozemkovými majetkami. Nazývali sa preto aj zemepánmi. Poľnohospodárska pôda sa delila na dve skupiny. Jednu tvorila pôda alodiálna čiže rodinná, ktorú zemepáni obrábali sami vo vlastnej réžii, druhú skupinu tvorila pôda urbariálna, ktorá právne patrila tiež zemepánovi, ale dedične ju užíval poddaný, ktorý bol zato zaviazaný voči zemepánovi robotou a rôznymi dávkami peňažitej a naturálnej povahy.

Najčastejší spôsob nadobúdania pozemkového vlastníctva bol ten, že panovník daroval pôdu príslušníkom šľachty z rozmanitých dôvodov, obyčajne ako dar za nejaké zásluhy. Takýmto spôsobom získali pozemky v Spišskej Magure aj prví zamagurskí zemepáni – rodiny Berzeviciovcov a Görgeyovcov. Týmto dvom šľachtickým rodinám patrilo na začiatku 14. storočia celé územie Spišskej Magury. Bola to pomerne rozsiahla oblasť medzi Dunajcom na severe, pohorím Spišskej Magury na juhu a východe a riekou Biľkou na západe. V snahe využiť tento zalesnený priestor vo svoj prospech začali príslušníci oboch šľachtických rodín získané územie kolonizovať, a to už pravdepodobne koncom 13., hlavne však začiatkom 14. storočia.

Feudálnymi zemepánmi neboli len šľachtické rodiny, ale aj kláštory. Ich majetkové bohatstvo sa zakladalo na daroch kráľov a šľachticov. V Spišskej Magure sa takýmto spôsobom stali zemepánmi Červený kláštor a kláštor v Lendaku. O existenciu oboch kláštorov sa zaslúžili Berzeviciovci, od ktorých mali oba tieto kláštory aj svoje prvé majetky. Po tomto teoretickom, ale pre pochopenie veľmi užitočnom vstupe, chceme trochu širšie priblížiť dejiny tých „veľkých zamagurských zemepánov“, ktorí mali do činenia s predkami obyvateľov súčasnej obce Reľov. Čitateľovi sa môže zdať, že opäť načíname tému, ktorej sme už venovali pozornosť pri histórii osídlenia Zamaguria a pri opise pôvodu prvých a ďalších osadníkov v Reľove a Hágoch v prvej kapitole publikácie. Je pravdou, že tieto témy sa sčasti prelínajú. Rovnako je však pravdou, že v každej z nich sa dôraz kladie na niečo iné a odlišné je aj spracovanie témy. Okrem toho, širší pohľad na vtedajších majiteľov obcí Reľov a Hágy poskytuje čitateľovi cenný kontext pre lepšie pochopenie udalostí, ktoré mali miesto v živote našich predkov.

Prvým významným zamagurským zemepánom, ktorému venujeme našu pozornosť, sú **Berzeviciovci**. Ich sídlom bol hrad Nedeca, do konca 18. storočia známy len pod menom Dunajec. Ako dátum jeho založenia sa obyčajne uvádza rok 1325. Zakladateľmi hradu boli iste Berzeviciovci. Prvým z Berzeviciovcov, ktorý vlastnil územie v Spišskej Magure, bol magister Kokoš. Darovacia listina na toto územie sa nezachovala. Ako však vysvitá zo zakladacej listiny Červeného kláštora, magister Kokoš dostal zamagurské územie od kráľa ako dar za osobné zásluhy. Darované územie zaberalo väčšiu časť Spišskej Magury, a to od Červeného kláštora až po rieku Biaľku na západe a od Dunajca na severe až po hrebene Spišskej Magury na juhu.

Do konca 13. storočia kolonizovali Berzeviciovci dolinu Popradu. Túto činnosť riadili zo svojho sídla vo Veľkej Lomnici. Darované zamagurské územie im dalo príležitosť na zvýšenie svojich príjmov. Vedení touto snahou pustili sa Berzeviciovci do osídľovania Spišskej Magury azda už koncom 13. storočia. Robili to vtedy obvyklým spôsobom, t. j. na základe nemeckého práva a prostredníctvom nemeckých šoltýsov. Hlavné obdobie ich kolonizačnej činnosti spadá do prvej polovice 14. storočia, kedy najmä Kokošovou zásluhou boli založené nasledovné obce: Franková, Fridman, Kacvín, Nižné Lapše, Lechnica, Nedeca, Spišské Matiašovce, Reľov a Spišská Stará Ves. Tieto obce tvorili základ berzeviciovského panstva v Spišskej Magure a jeho centrom sa stal hrad Dunajec.

Dalo by sa očakávať, že Berzeviciovci – ako zemepáni nad väčšou časťou zamagurského územia – mali všetky predpoklady na to, aby vytvorili pevné základy panstva, ktoré by pretrvalo stáročia. Nestalo sa tak. Celok spomínaných obcí sa začal rozpadávať veľmi skoro, a to už počas zakladania niektorých z nich, prípadne krátko po ich založení. Rozhodli o tom viaceré okolnosti. Predovšetkým rozhodujúcou bola skutočnosť, že magister Kokoš mal len jedného syna – Mikuláša, ktorý však zomrel v mladom veku. Kokoš teda zostal bez dediča. Podľa platných uhorských zvyklostí mal v tomto prípade jeho majetok pripadnúť kráľovi. Kokoš sa preto usiloval vyriešiť budúcnosť svojho majetku iným spôsobom. Ďalším dôvodom bolo spreneverenie 2 tisíc mariek v čase, keď bol komorným grófom v Smolníku, za čo mu kráľ Karol Róbert skonfiškovoval niektoré majetky. Pre tieto dôvody magister Kokoš roku 1320 predal za 100 hrvien svojmu bratovi Jánovi štyri zamagurské obce, a to Fridman, Frankovú, Nedecu a Kacvín. Roku 1319 daroval kartuziánom zo „Skaly útočiska“ obec Lechnicu s tým úmyslom, aby pri Dunajci založili nový kartuziánsky kláštor. Už predtým, a to roku 1314, daroval Kokoš svoju obec Reľov tomuže kláštoru, ktorý sa potom

stal ďalším zamagurským zemepánom. Možno povedať, že Berzeviciovci v polovici 15. storočia ustupujú z ďalších dejín Spišskej Magury.

Druhým zamagurským zemepánom, ktorý mal najviac spoločného s našimi predkami, bolo **červenokláštorské panstvo**. Zakladateľom Červeného kláštora bol magister Kokoš Berzeviczy. Červený kláštor bol pôvodne filiálkou kláštora na „Skale útočišťa“ v Slovenskom raji. Tomuto kláštoru daroval Kokoš roku 1319 svoju obec Lechnicu, keď sa rozhodol založiť nový kartuziánsky kláštor pri Dunajci. Už predtým daroval magister Kokoš kláštoru na „Skale útočišťa“ obec Reľov. Čoskoro sa však ukázalo, že darované majetky ešte nestačia na založenie a udržanie nového kláštora. Preto magister Kokoš daroval roku 1326 kláštoru v Slovenskom raji ešte desiatky kostola v Nedeci a pozemky v Strážkach. Toto bol základ budúceho panstva. O jeho vytvorenie sa pričínili aj ďalší šľachtic Vilem Drugeth, ktorý daroval Červenému kláštoru najvýnosnejší zamagurský majetok – Starú Ves.

Uvedené majetky získal Červený kláštor už za prvého priora, teda vo veľmi krátkom čase. To viedlo kartuziánov od Dunajca k rozhodnutiu úplne sa osamostatniť a nebyť filiálkou kláštora na „Skale útočišťa“. Od svojich nadriadených dostali k tomu potrebný súhlas roku 1352, takže tento rok možno považovať za rok vzniku červenokláštorského panstva. Taktiež kartuziánsky prior Ján zo „Skaly útočišťa“ sa roku 1352 definitívne zriekol akéhokolvek nároku na Reľov ďalšie zamagurské obce. Červenokláštorské panstvo si kvôli svojmu upevneniu vymohlo oslobodenie poddaných od platenia rôznych poplatkov a zároveň aj ich podriadenie súdnej právomoci kláštora. Tým sa stal kláštor zvrchovaným pánom nad svojimi poddanými. Vzrastajúce majetky a moc kláštora priniesli aj prvé neprijemnosti v podobe sporov s dedičmi magistra Kokoša, ktorí si robili nároky na jednu štvrtinu zo Starej Vsi a Reľova. Tieto spory sa skončili pre kláštor dobre. Začiatkom 16. storočia vlastnil kláštor tieto obce: Reľov, Frankovú, Starú Ves, Lesnicu, Lechnicu, Veľkú Lesnú, Haligovce a majere Havka, Lysá nad Dunajcom, Svätá Margita a Starý Majer.

Prvá polovica 16. storočia bola však pre červenokláštorských kartuziánov osudnou. Kláštor postupne strácal priaznivcov a podporovateľov. Doliehali naň nové a nové finančné ťarchy, na splnenie ktorých bol kláštor nútený predávať svoje majetky. Koniec kartuziánov v Červenom kláštore spôsobil spišský prepošt Andrej Bornemiszy, ktorý sa sťažoval u kráľa na nežiadúce pomery vnútri kláštora. Tým dosiahol, že kráľ roku 1563 daroval kláštor i s majetkami Spišskej Kapitule. Po nej majiteľmi červenokláštorského panstva boli: Gašpar Magóczy a jeho dedičia, Štefan Tököly, Juraj Horvath-Paločay a Pavol Rákóczy a jeho

dedičia. Od týchto kúpil panstvo nitriansky biskup Ladislav Matiašovský roku 1699, ktorý ho v testamente roku 1704 daroval so všetkými jeho majetkami reholi kamaldulov.

Začiatky kamaldulov v Červenom kláštore boli veľmi ťažké, pretože kláštor bol natoľko zničený, že bol neobývatelný, rady jeho poddaných sa zmenšili v dôsledku hroznej morovej epidémie v rokoch 1710 a 1711. Sotva však prešli cez tie najhoršie ťažkosti, bola ich rehoľa rozhodnutím cisára Jozefa II. roku 1782 zrušená. Celé červenokláštorské panstvo pripadlo štátu vo forme tzv. náboženského fondu. Mnísi opustili kláštor v zmysle cisárskeho nariadenia do 24. septembra 1782 a kláštor i s majetkami prevzal štátny správca. Štát však nebol dlho majiteľom Červeného kláštora. Roku 1820 ho cisár František I. daroval gréckokatolíckemu biskupstvu v Prešove, ktoré bolo posledným majiteľom červenokláštorského panstva. Nový zemepán nemal potrebné prostriedky na obrábanie alodiálnej pôdy vo vlastnej réžii a bol od nej aj pomerne ďaleko. Preto dával všetku túto pôdu do prenájmu a staral sa len o to, aby nájomné prichádzalo včas. Nájomcami boli spravidla Židia. Po zrušení poddanstva začalo biskupstvo odpredávať alodiálnu pôdu jednak roľníkom bývalých poddanských obcí, jednak Židom.

Inými majiteľmi zamagurských zemí, ktorí majú bezprostredný súvis s predkami obyvateľov súčasnej obce Reľov, sú **Paločayovci**, pôvodom z Chorvátska. Prvým známym predchodcom rodiny v Uhorsku bol Michal Horvath z Veľkej Lomnice. Bol kastelánom Zápoľskovcov na Oravskom hrade. Od manželky Štefana Zápoľského dostal roku 1505 za verné služby, i ako náhradu za poskytnuté peniaze, hrad Plaveč i s majetkami. Odvtedy sa nazýval „dedičným pánom hradu Plaveč“. Michalovými vnukmi sa rodina Horvathovcov rozdelila na dve vetvy. Jednou boli Horvath-Kiševičovci so sídlom vo Veľkej Lomnici, druhou Horvath-Paločayovci so sídlom na hrade Plaveč.

Zakladateľom panstva Paločayovcov v Spišskej Magure sa stal Juraj Horvath-Paločay, jeden z Michalových vnukov. Roku 1589 kúpil za 20 tisíc uhorských zlatých od Alberta Laszkého hrad Dunajec i so všetkými jeho majetkami. Odvtedy mali Paločayovci dve rodové centrá – jedno v Plavči, druhé na hrade Dunajec. Kúpnopredajnú zmluvu potvrdil cisár Rudolf II. v Prahe dňa 1. mája 1594. Podľa nej získali Paločayovci spolu s hradom mestečko Nedeca, obce Fridman, Spišské Matiašovce, Tribš, Jurgov, Veľká Rovňa a Nová Belá, majere Falštín, Fol'vark (dnes Stráňany), Durštín, Malý Durštín a napokon rozsiahle pasienky až po úpätie Belanských Tatier.

Juraj Horvath-Paločay sa však s tým ešte neuspokojil. Roku 1593 kúpil panstvo Križiakov božieho hrobu v Lendaku. Okrem samotného

Lendaku, ktorý sa stal ďalším sídlom členov rodiny, získal kúpou na území Spišskej Magury ďalšie dve obce, a to Spišské Hanušovce a Nižné Lapše. Napokon sa roku 1612 stal vlastníkom celého červenokláštorského panstva, ktoré dostal do zálohu za 35 tisíc uhorských zlatých od uhorského kráľa Mateja II. Tým sa právomoc Juraja Horvath-Paločaya rozšírila takmer na celé územie Spišskej Magury. Tento stav však netrval dlho. Roku 1625 sa museli Paločayovci vzdať červenokláštorského panstva. Podľa rozhodnutia kráľa mali majetok kláštora odstúpiť grófovi Pavlovi Rákócimu.

K doplneniu obrazu o neobyčajnej podnikavosti Juraja Horvath-Paločaya treba ešte dodať, že sa postaral o založenie štyroch nových obcí, a to Hágov, Jezerska, Malej Frankovej a Zálesia. Po strate červenokláštorského panstva pripadli z nich k panstvu hradu len dve, a to Jezersko a Zálesie. Hágy a Malá Franková boli včlenené do panstva Červeného kláštora. Juraj Horvath-Paločay zomrel roku 1617. Dedičmi celého majetku sa stali deti Katarína, Gabriel, Matej, Štefan, Andrej, František, Elena, Zuzana a manželka Katarína, rodená Bruntalská. Paločayovci boli na Zamagurí prítomní až do polovice 19. storočia, avšak s územím súčasnej obce Reľov už nemali viac do činenia. Nakoniec roku 1857, keď zomrel posledný mužský potomok rodu, vymizla z dejín Spišskej Magury aj táto rodina.

Ostatným zemepánom, ktorý sa stal majiteľom obce Reľov takpovediac „omylom“, bola rodina **Matiašovských**, pôvodom zo Slovenskej Vsi. Príslušníci tejto rodiny sa na Zamagurie „priženili“ do rodiny Görgeyovcov – Švábyovcov, ktorá sa spolu s Berzeviciovcami spolupodieľala na kolonizácii územia Spišskej Magury, konkrétne jeho východnej časti (založili obce Haligovce, Veľká Lesná, Svätý Peter, Lesnica, Veľký Lipník a majer Svätá Margita). Margita Švábyová, jedna z dcér Valentína Švábyho, ktorý nemal mužského potomka, sa začiatkom 17. storočia vydala za Jána Matiašovského. Tak začiatkom 17. storočia vstupuje do života zamagurského ľudu rodina Matiašovských zo Slovenskej Vsi. Táto šľachtická rodina vlastnila zamagurské majetky až do zrušenia poddanstva, pravda, tiež nie v pôvodnom rozsahu.

Samotní Švábyovci ostali majiteľmi časti svojich pôvodných majetkov, kým ich väčšia časť prešla na rodinu Matiašovských. K majetkom tejto rodiny od roku 1727 pribudol ešte Reľov, a to na základe vyhraného súdneho sporu s kamaldulmi z Červeného kláštora, ktorí podľa rozhodnutia najvyššieho súdu mali vrátiť rodine Švábyovcov, resp. Matiašovských obec Lesnicu. Túto však ako blízky majetok nechceli kamalduli stratiť, preto po vzájomnej dohode odstúpili vzdialenejší Reľov. Túto obec vlastnila rodina Matiašovských až do zrušenia

poddanstva roku 1848. Po zrušení poddanstva sa rodina Matiašovských, ako aj ostatní početní majitelia bývalých švábyovských majetkov, čoskoro zbavila svojich majetkových častí i s kúriami tým, že ich odpredala jednak obyvateľom jednotlivých obcí, jednak Židom.¹

Majitelia Reľova a Hágov: Na základe vyššie povedaného možno v krátkosti zhrnúť, že prvým zemepánom a zakladateľom obce **Reľov** bol magister Kokoš Berzeviczy zo šľachtickej rodiny z Brezovice. Keďže jeho jediný syn umrel v mladom veku, Kokoš ostal bez dediča. V súvislosti s týmto faktom roku 1314 daroval svoju obec Reľov kartuziánom na „Skale útočišťa“. Keď magister Kokoš založil kartuziánsky kláštor v Lechnici, bol dôvod na to, aby kláštor zo „Skaly útočišťa“ odstúpil obec svojmu sesterskému kláštoru v Lechnici. To sa aj stalo roku 1332 a opätovne potvrdilo roku 1352 a 1355. Obec bola začlenená do zväzku červenokláštorného panstva. Ten, kto vlastnil kláštor s jeho majetkami, bol zároveň aj vlastníkom obce Reľov.

Dňa 20. novembra 1563 kráľ Ferdinand prideliť kláštor aj s majetkami spišskému prepoštovi Andrejovi Bornemisovovi. Rozhodnutím kráľa Maximiliána II. z 30. decembra 1568 sa stal majiteľom kláštora a jeho majetkov Gašpar Magóczy, po ňom jeho syn Andrej a jeho dedičia Žigmund Rákoczy a František Magóczy. Tých roku 1608 vystriedal kežmarský gróf Štefan Tököly. Následne kráľ Matej II. dal kláštor aj s majetkami do zálohy majiteľovi nedeckého panstva, barónovi Jurajovi Horvath-Paločayovi. Ten roku 1611 založil v chotári obce Reľov osadu Hágy.

Po Jurajovej smrti kráľ Ferdinand II. 30. decembra 1625 prideliť kláštor aj s majetkami Pavlovi Rákoczemu. Následnými vlastníkami boli jeho deti Ladislav a Alžbeta, ktorá sa vydala za grófa Juraja Erdödyho. Ona 3. mája 1699 predala kláštor aj s jeho majetkami za dvadsaťdva tisíc zlatých nitrianskému biskupovi Ladislavovi Matiašovskému. Tento vo svojom testamente 4. novembra 1704 daroval kláštor aj s majetkami reholi kamaldulov. Začiatky nových vlastníkov boli ťažké. Okrem iných problémov museli riešiť aj spor so šľachticmi zo Slovenskej Vsi – Imrichom Matiašovským a Imrichom Švábym. Kamalduli tento spor prehrali a šľachticom mali odstúpiť svoju obec Lesnicu. Po vzájomnej dohode namiesto bližšej Lesnice odstúpili vzdialenejší Reľov.

Na základe vyššie spomenutej výmeny roku 1727 prešla obec Reľov do vlastníctva rodiny Matiašovských, ktorej hlavným rodovým sídlom boli liptovské Nižné Matiašovce, vedľajším Slovenská Ves na Spiši. V dobe prevzatia Reľova vlastnila rodina Matiašovských len nevelké majetky v zamagurských obciach Haligovce, Veľká Lesná a Veľký

Lipník. Prvým zemepánom Reľova z tejto rodiny bol Imrich Matiašovský, narodený roku 1677, ktorý začal s kamaldulmi vyššie spomínaný spor. Po jeho smrti sa stal reľovským zemepánom jeho syn z druhého manželstva Tomáš Matiašovský, ktorého nákladom bol v obci roku 1778 vybudovaný kostol. Keď roku 1785 zomrel bezdetný, obec si privlastnila Anna, dcéra Tomášovho brata Ladislava. S tým nesúhlasili jej súrodenci (Mikuláš, Ladislav, Jozef, Baltazár, Inocent a Jozefína) ako ani deti Ladislavovho brata Alexandra (Dionýz, Alexander, Ezechiel, Anton, Anna, Mária, Zuzana a Juliana). Spomedzi nich Ezechiel začal dlhoročný spor o dedičstvo v Reľove a Veľkej Lesnej, ktorý sa ukončil 3. júla 1799 zmierlivým rozdelením Reľova na tri rovnaké časti medzi dedičov Tomášových bratov Ladislava a Alexandra a Annu Matiašovskú-Almássy. Rozdelenie obce medzi zemepánov na tri rovnaké časti zostalo v platnosti až do zrušenia poddanstva.

Na základe uvedeného rozdelenia boli v Reľove vytvorené z celkového počtu poddaných tri skupiny. Do prvej skupiny, patriacej dedičom Alexandra Matiašovského, boli zadelení: Jozef Pisarčík – 4/16, Jakub Kain – 4/16, Pavel Marhefka – 4/16, Martin Stefaniak a Bartolomej Buček – 4/16, Andrej Pemčák a Bartolomej Buček – 4/16, Michal Plosčica a Matej Čupka – 4/16, Gašpar Oravec, Anton Juska a Adalbert Bizub – 4/16, Simeon Kaczur, Bartolomej Koczur a Martin Kovalčík – 4/16. Ako želiari patrili do tejto skupiny Sebastian Zamora, Anton Krulik, Andrej Galovič a Michal Dzučák.

Do druhej skupiny, určenej pre dedičov Ladislava Matiašovského, boli zadelení: Laurentius Bloscitza – 4/16, Adalbert Maslonka – 4/16, Adalbert Marhevka – 4/16, Ostarovszky, Matej Marhevka – 4/16, Anton Ducsek a Gašpar Polacsek – 4/16, Georg Osztoroczky a Johann Pacziga – 4/16, Johann Duda a Michal Juska – 4/16, Anton Kolotsy a Michal Marhevka – 4/16. K tomu patrila moderná krčma bez výčapného benefícia s krčmárom Laurentiom Kacsurom.

Do tretej skupiny, pre dedičov Anny Márie Matiašovskej-Almássy, patrili: Rudolf Marhevka – 4/16, Johann Kolodzsej a Adalbert Marhevka – 4/16, Mikuláš Kovaltsik a Tomáš Mikolajcsik – 4/16, Tomáš Dzuczak a Michal Duda – 4/16, Anton Pisartsik a Tomáš Borisak – 4/16, Adalbert Duda a Andrej Duda – 4/16, Mária Dudacska, Simeon Ducsak a Johann Ducsak – 4/16, Matej Pemtsak a Simeon Kacaur – 4/16. Patrili tu ešte želiar Kristinus Bardiga.

Z dedičov Alexandra Matiašovského bol posledným majiteľom reľovských majetkov syn Alexander s manželkou Teréziou, rodenou Bydeskuty, a ich deti Rudolf a Klotilda, vydatá za Pavla Szirmay, čiastočne ďalší syn Anton s manželkou Viktóriou Ribiczeny. Z dedičov

Ladislava Matiašovského to boli syn Inocent s manželkou Agnesou Töke a dcéra Antónia Márffy. Majetok Anny Márie Almássy prešiel na jej syna Ľudovíta, po ktorého smrti árendovali jeho majetkový podiel, a to polia, lúky a mlyn, reľovskí občania.

Podľa zachovanej dohody o árendovaní, uzavretej 18. apríla 1841 v Slovenskej Vsi, prevzali reľovskí občania Andrej Kolodžej, Matúš Marhefka, Pavel Marhefka, Martin Pemczak, Michal Pemczak, Matej Ploscsicza, Tomek Ligussak, Jozef Soska a Jendrek Duda majetok nebohého Ľudovíta Almássyho na dobu šiestich rokov so záväzkom platiť ročne 180 zlatých árendy, árendovú daň v dvoch splátkach (na Michala a Vojtecha), spriasť po tri funty ľanu a od každých 4 gbelov úrody po jednom funte ľanu, odvádzať robotu, dávky a domovú daň a po skončení árendy vrátiť požičaných 10 gbelov jačmeňa a 50 gbelov ovsu. Po skončení tejto árendy, teda roku 1847, odkúpil majetok Ľudovíta Almássyho Karol Raisz, ktorý na tomto základe vlastnil jednu tretinu obce.

Dedičia z rodiny Matiašovských a Karol Raisz boli poslednými vlastníkmi obce až do zrušenia poddanstva roku 1848. V čase vlastníctva obce rodinou Matiašovských stáli v obci dve pánske kúrie. Obidve boli na hornom konci obce, a to „horná” pvyše kostola a „dolná” poniže kostola, prebudovaná majiteľom Littmannom na krčmu a byt. Pri delení majetkov v obci dňa 3. júla 1799 bola „horná” kúria ohodnotená na 150 rýnskych zlatých, i keď bola „v stave na zbúranie”, „dolná” zas na 200 rýnskych zlatých. Panské dvory s maštalami a stodolami boli tiež na hornom konci obce – naproti kostolu i pvyše kostola po oboch stranách hradskej. Stáli tu do veľkého požiaru 10. mája 1914, kedy ľahli popolom, čím zmizli ako poslední svedkovia ťažkej minulosti. „Horná” kúria zhorela takisto. „Dolnú” prebudoval žid Littmann na krčmu a byt. Neskôr ju vlastnili Židia Deichner, Simpler a Silberg až do roku 1942. Využívaná bola až do roku 1988. Roku 1992 bola zbúraná a na jej mieste bol postavený nový obchod a pohostinstvo.²

Prvým zemepánom obce **Hágy** bol barón Juraj Horvath-Paločay z Plavča, ktorému na začiatku 17. storočia patrilo nielen panstvo hradu Plavče a Nedeca, ale aj panstvo lendacké a červenokláštorské. Novovznikajúca obec Hágy patrila do panstva hradu Nedeca. Keď však cisár Ferdinand II. dal 30. decembra 1625 grófovi Pavlovi Rákoczemu za 35 tisíc zlatých do zálohu Červený kláštor a jeho majetky, nový majiteľ sa dožadoval prinavrátania obce do svojho panstva – keďže sa nachádzala v chotári obce Reľov, ktorý bol starým červenokláštorským majetkom. Horvathovci z Plavča sa obce nechceli vzdať, a preto Pavol Rákoczy dal

„mnohými svojimi jazdcami a pešiakmi“ obec obsadiť, proti čomu 24. augusta 1628 protestoval Gabriel Horvath, syn Juraja Horvath-Paločaya.

Tento majetkový spor medzi dvoma panstvami ukončila komisia Spišskej župy na čele s grófom Melchiorom Alaghy, ktorá roku 1629 rozhodla s definitívnou platnosťou, že obce Malá Franková a Hágý budú počnúc sviatkom Božieho tela patriť do červenokláštorského panstva. Podľa rozhodnutia komisie sa má od tohto dňa prestať so všetkými násilnosťami, spôsobené škody sa majú nahradiť, ak boli nejakí zajatci, majú sa prepustiť a na všetko minulé sa má navždy zabudnúť. Obe znepriatelené strany sa dohodli, že ako pokutu zložia po 10 tisíc toliarov, ak porušia dosiahnutú dohodu. Táto dohoda nebola porušená a obec Hágý bola nepretržite súčasťou červenokláštorského panstva, ktoré po zrušení rehole kamaldulov roku 1782 prešlo na istý čas do rúk „Štátneho náboženského fondu“ a nakoniec sa roku 1820, až do zrušenia poddanstva, stalo vlastníctvom Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove.

Dôsledkom založenia Hágov bolo zmenšenie reľovského chotára, čo Reľovčanom zaiste nebolo po chuti. Ich roztrpčenosť ešte vzrástla, keď Juraj Horvath-Paločay začal v prvých desaťročiach 17. storočia zakladať ďalšiu osadu – „Pravicu“, ležiacu pri Rieke medzi Reľovom a Spišskými Hanušovcami. Proti ďalšiemu zmenšeniu svojho chotára sa Reľovčania organizovane postavili a to, čo sa vybuďovalo, vždy zničili. Podľa výpovede bývalého prefekta hradu Nedeca Štefana Roskovanyho, boli Reľovčania násilne vyhnaní z Pravice a ročne boli povinní platiť 8 florintov pokuty. Pri tom istom vyšetrowaní roku 1628 vypovedal Gregor Dékan, ktorého otec bol vyše 30 rokov správcom červenokláštorského panstva, že „teraz vyše 100 pešiakov stráži miesto 'Pravica', takže sa tu ani orať ani siať nedá“. Výsledkom bolo, že nová obec sa nerozvinula.³

V závere tejto obsažnej, a zároveň historicky bohatej časti, ponúkame čitateľovi stručný prehľad zemepánov Reľova a Hágov. Najprv sa prizrieme majiteľom obce Reľov:

- Magister Kokoš Berzeviczy (zakladateľ obce): od založenia obce do roku 1314;
- Kartuziáni na „Skale útočišťa“: od roku 1314 do roku 1352;
- Červenokláštorské panstvo: od roku 1352 do roku 1727 (Rehoľa kartuziánov do roku 1563; Andrej Bornemiszy do roku 1568; Gašpar Magóczy a jeho dedičia do roku 1608; Štefan Tököly do roku 1612; Juraj Horvath-Paločay do roku 1625; Pavol Rákóczy a jeho dedičia do roku 1699, Ladislav Matiašovský do roku 1704, Rehoľa kamaldulov do roku 1727);
- Rodina Matiašovských: od roku 1727 až do zrušenia

poddanstva roku 1848.

História hágovských zemepánov je vzhľadom na kratší čas existencie obce omnoho jednoduchšia. Aj napriek tomu sa tu vystriedalo viacero majiteľov. Boli to:

- Juraj Horvath-Paločay (zakladateľ obce): od roku 1611 do roku 1629;
- Červenokláštorské panstvo: od roku 1629 až do zrušenia poddanstva roku 1848 (Pavol Rákoczy a jeho dedičia do roku 1699, Ladislav Matiašovský do roku 1704, Rehoľa kamaldulov do roku 1782, „Štátny náboženský fond“ do roku 1820, Gréckokatolícke biskupstvo v Prešove do roku 1848).

Šoltýsi Reľova a Hágov: Ak pristupujeme k tejto – pomerne málo zmapovanej téme, treba na úvod poznamenať, že šoltýsi plnili v stredoveku a na začiatku novoveku viac-menej funkciu neskorších richtárov. Ich prvoradou povinnosťou bolo dozerat' na splnenie záväzkov, ktoré mali poddaní voči svojim zemepánom. Zároveň musíme priznať, že vieme o nich veľmi málo, hoci iste boli v každej obci, aj v Reľove a Hágoch. V oboch obciach pôsobili šoltýsi až do roku 1719. Od nasledovného roku už mali obidve obce svojich richtárov. Nevedno presne ani to, ktorí šoltýsi stáli pri kolonizácii nami opisovaných obcí. Je takmer isté, že aj prvý reľovský šoltýs bol Nemcom, jeho meno je však neznáme. Nie je vylúčené, že organizátorom založenia Reľova bol šoltýs Michal Frank z Vlkovej, ktorý založil Frankovú.

Zo 16. storočia existuje o obci **Reľov** významný doklad, ktorý podáva dva dôležité poznatky. Jedným je meno reľovského šoltýsa a druhým existencia sklárskej huty v obci. Ide o uzavretie kúpnopredajnej zmluvy zo dňa 14. augusta 1568 medzi šoltýsom Jánom Gruberom a kartuziánskym priorom Tomášom z Červeného kláštora. Reľovský šoltýs, a zároveň sklársky majster pôvodom z Čiech, ktorého meno sa vyskytuje aj v podobe „Grober“, alebo aj „Reuber“, kúpil od kartuziánov ako zemepánov obce za 50 uhorských zlatých pre seba a svojich potomkov do večnej držby reľovské šoltýstvo spolu so sklárskou hutou. Zo zmluvy, ktorá bola pri tejto príležitosti napísaná, poznáme aj povinnosti a práva šoltýsa.

Kláštor ako zemepán obce vyžaduje od Grubera, aby bol spravodlivým sudcom, aby spravoval kláštorných poddaných, aby bol vo všetkom verným a poslušným voči kláštoru ako svojmu zemepánovi. Kláštor mu dovolil vlastniť mlyn a pílu, záhradu pri dome, ďalšie dve záhrady mimo domu, krčmu s predajom vína a pálenky. Kláštor mu ďalej

dovolil postaviť štyri domčeky pre zamestnancov huty. Oslobodil ho od všetkej roboty a od platenia dane a poplatkov. Kláštor mu uložil povinnosť platiť od sklárskej huty ročne dve zlatky a vyberať od poddaných daň podľa starej obyčaje 50 denárov od každého, pričom mu za plnenie tejto povinnosti ponecháva jednu tretinu. Z peňažných pokút mu kláštor ponecháva tiež jednu tretinu, aby túto povinnosť plnil zodpovedne. Ak by mal šoltýs vôľu postaviť z desiatkov obce kostol a živiť kňaza, kláštor mu už vopred dáva svoje povolenie. Taktiež mu povoľuje pásť ovce a kozy v lesoch zemepána. Napokon mu dáva pôdu v rozsahu dvoch roľníckych usadlostí a voľný rybolov.

Spomenuté výsady urobili z Jána Grubera „malého zemepána“ obce Reľov a zaradili ho medzi vyššie spoločenské vrstvy. Bolo to umocnené ešte aj tým, že bol sklársky majster a majiteľ sklárskej huty. Na zvýraznenie svojej nadriadenosti nad poddanými si zmenil svoje meno podľa mena obce na „Reľovský“ alebo „Rilovský“. Založil tak rodinu, ktorá stála na čele obce počas dvoch storočí. Treba však dodať, že v kamaldulskom Elenchu sa o vyššie spomínanej zmluve medzi Jánom Gruberom a priorom Tomášom poznáva, že je neplatná, pretože roku 1568, kedy bola uzavretá, už kartuziáni o kláštore nerozhodovali. Rozhodoval o ňom spišský prepošť Andrej Bornemiszy, ktorý sa roku 1563 sťažoval u kráľa Ferdinanda na nežiadúce pomery vo vnútri kláštora, v dôsledku čoho kráľ daroval svojim rozhodnutím kláštor aj s majetkami Spišskej Kapitule.

Z kúpnopredajnej zmluvy vyplýva, že sklárska huta roku 1568 už jestvovala. Existenciu sklárne v tomto roku potvrdzuje aj urbár z roku 1568, v ktorom sa ešte uvádza, že šoltýs je povinný v prípade potreby zásobovať kláštor sklom. Huta bola teda postavená už skôr, pričom je veľmi pravdepodobné, že jej staviteľom bol neskorší jej majiteľ a šoltýs Ján Gruber, ktorý sa so súhlasom kartuziánov usadil v Reľove niekedy v 30. rokoch 16. storočia. Z iného prameňa je totiž známe, že Ján Gruber bol v Reľove už roku 1536; v tomto roku totiž predal červenokláštorským kartuziánom svoj podiel z majetkov v Reľove. Existenciu huty už pred rokom 1568, ako aj skoršie dojednanie jej predaja ešte za života priora Tomáša, ktorý zomrel 26. mája 1567, možno považovať za isté.

Ďalšie údaje o Jánovi Gruberovi sa dozvedáme z potvrdenia staroveského magistrátu z 13. mája 1603, pred ktorý sa v tento deň dostavili dvaja bratia a dvaja synovia nebohého sklára Jána z Reľova s príbuzným Valentínom, mešťanom z Podolínca, so žiadosťou zapísať, že Ján Rueber, šoltýs z Reľova, po predaji šoltýstva zanechal synom a druhej zákonitej manželke v Reľove dom a dcére Zuzane s manželom Valentínom ako dedičstvo 33 zlatých a 33 denárov. Synovia Juraj a

Tomáš pred magistrátom prehlásili, že momentálne túto sumu nemajú, ale odovzdajú ju sestre 6. januára 1604.

Komu predal Ján Gruber reľovské šoltýstvo nevedno. Isté však je, že roku 1626 bol reľovským šoltýsom Krištof Rilovszky. V spomínanom roku vypovedal ako 37. svedok v poradí pri vyšetrowaní správania Paločayovcov – ako červenokláštorských zemepánov. Mal vtedy 34 rokov. Počas vyšetrowania vyhlásil, že v ostatných troch rokoch musel pracovať v Lendaku, čo mu spôsobilo veľkú škodu, pretože za tú dobu vyšla jeho reľovská skláreň na mizinu. Napriek tomu musel nedeckému zemepánovi platiť 2 zlatky dane. Kedysi namiesto platenia zasklieval v kláštore obloky, teraz to musí robiť na hrade. Skláreň sa dá reštaurovať, ale stálo by to 300 zlatých. Krištof Rilovszky mal dve dcéry, Margitu a Kristínu, ktoré sa roku 1642 stali členkami spišskostaroveského Bratstva svätého ruženca. Roku 1653 bol šoltýsom Ján Rilovszky. V tomto roku zastupoval grófa Štefana Tökölyho v majetkovom spore s Ladislavom Rákoczom. Ako reľovský šoltýs sa spomína aj roku 1662 a 1664 – v tomto roku vlastnil popri dvoch usadlostiach pôdy 14 koní, 6 volov, 25 kráv, 120 oviec, 47 ošípaných a 4 úle včiel. Zemepánovi neplatil ani „cenzus“, ani „árendu“.

V rokoch 1693 – 1699 sa ako reľovský šoltýs uvádza iný Ján Rilovský, pravdepodobne syn šoltýsa Jána. Posledne menovaným Jánom Rilovským sa ešte neskončila šoltýska funkcia tejto rodiny v Reľove. Vyplýva to z protestu „*urodzeného mladíka Františka*“, syna Jána Rilovského, ktorý spolu s matkou podal roku 1702 protest proti rozhodnutiu otca odstúpiť zdedené majetky novému zemepánovi, nitrianskému biskupovi Ladislavovi Matiašovskému. Posledným reľovským šoltýsom bol teda spomínaný František Rilovský, ktorý spravoval svoju funkciu do roku 1919, kedy sa červenokláštorskí kamalduli zmocnili aj „svojich“ majetkov v Reľove. V regnikolárnom súpise obcí a poddaných z roku 1720 sa zmienka o rodine Rilovských v obci už nevyskytuje. Obec mala v tom roku už svojho richtára, ktorým bol Jašek Koczur. Rovnako je to aj v palatinálnom súpise obyvateľstva z roku 1754, kedy bol richtárom obce Augustín Oravec.⁴

O šoltýsoch obce **Hágy** sa zachovalo len niekoľko útržkovitých správ. Vieme však o nich, že si svoje povinnosti voči zemepánom plnili svedomito – roku 1676 vystavil červenokláštorský správca Ján Radi potvrdenie, že šoltýsi Rilovszky a Hagowsky nedlhujú svojmu zemepánovi ani baraniu, ani bravčovú dežmu. Meno najstaršieho hágovského šoltýsa poznáme zo spišskohanušovskej matriky z roku 1639. Bol to Adam Hagowski, ktorý sa 2. marca 1639 sobášil v spišskohanušovskom kostole s Evou Skarzysowskou. Zdá sa, že vyššie

spomínaný hágovský šoltýs sa „musel“ ženiť, lebo v deň svojej svadby krstil aj syna. V citovanej matrike je zápis, že istý Adam Relowski bol 2. marca 1639 krstným otcom Jurajovi, synovi Adama Hagowskeho, hágovského šoltýsa. Tak či onak, s najväčšou pravdepodobnosťou tu ide o syna prvého hágovského šoltýsa. Z povedaného vyplýva, že podobne ako reľovskí, aj hágovskí šoltýsi si prevzali meno od sebe zverenej obce. Alebo – žeby bolo pomenovanie obce Hágy odvodené od mena jej šoltýsa? Na kladnú odpoveď nemáme podklady v historických prameňoch.

Zo spišskohanušovskej matriky poznáme aj mená ďalších dvoch šoltýsov, a to Gregora Soltisa s manželkou Žofiou, ktorí sa spomínajú v rokoch 1655 až 1661, a Stanislava Hagowskeho, známeho z rokov 1664 až 1672. Z vyšetrovania správania Františka Mariassyho ako správcu červenokláštorských majetkov roku 1651 poznáme ešte meno Juraja Hagowskeho, ktorý ako šoltýs bol v obci vypočúvaný ako prvý. Azda ide o syna vyššie spomínaného Adama Hagowskeho. Podľa urbáru z roku 1664 mala obec Hágy 8 roľníkov a šoltýsom bol Stanislav Hagowski, ktorý vlastnil jednu usadlosť, mal jedného syna a choval 4 kone, 4 voly, 6 kráv, 32 oviec, 11 ošípaných; daň neplatil, bol však povinný pracovať šesťkrát s koňmi.

Rovnako informatívny je aj urbár z roku 1698. Šoltýsom bol Valek Dibecz, vlastníaci jednu celú usadlosť, bez syna, mal 4 voly, 2 kone, 11 kráv, 80 oviec a zariadenie na varenie piva a pálenie pálenky. Roku 1714 bol hágovským šoltýsom Andrej Ficzeni. Ako zaujímavosť možno spomenúť, že podľa výkazu o plnení poddanských povinností za rok 1719 sa uvádzajú dvaja šoltýsi, ktorým za rok 1719 zostala dlžoba 4 florintov a 20 denárov a za rok 1720 mali ešte zaplatiť 13 florintov a 20 denárov. Podľa výkazu za rok 1721 mal jeden z nich zaťa Vojtecha Kukicka, ktorý mal zaplatiť 3 florinty za 10 gbelov ovsu, pričom richtár zas za 4 gbely 1 florint a 12 denárov. Roku 1722 je poznamenané, že starý a mladý šoltýs od roku 1719 už nevlastnia celú škultéciu, pretože jej polovica bola predaná, čo zaiste súviselo s likvidáciou šoltýskej funkcie v obci, ktorá ešte chvíľu pretrvávala popri funkcii richtára – v súpise poddanských povinností na rok 1725 je menovaný šoltýs Vojtek a v nasledujúcom roku opäť dvaja šoltýsi – Albert a Andrej. Každopádne posledným riadnym hágovským šoltýsom bol Andrej Ficzeni, ktorý svoju funkciu skončil roku 1719. Roku 1720 už bol na čele obce richtár – Jašek Virostek.⁵

Pôsobenie husitov a bratříkov v Zamagurí: Po priblížení politickej správy Reľova a Hágov od ich založenia až do zrušenia poddanstva, je vhodné povedať niekoľko slov o „pozapolitickom“ živote

našich predkov. Pre nedostatok archívnych materiálov nevieme nič konkrétne o obci Reľov z konca 14. a 15. storočia. Predsa však môžeme právom usudzovať, že udalosti, ktoré sa stali v ostatných častiach Zamaguria, sa dotkli aj našich predkov. Roku 1423 sa v Šromovciach pri Spišskej Starej Vsi stretol uhorský kráľ Žigmund s poľským kráľom Vladislavom Jagelonským. Odtiaľ obaja panovníci prešli do Kežmarku, kde bol podpísaný mier. Je pravdepodobné, že králi, alebo časť ich sprievodu, prechádzali cez Reľov a Magurské sedlo ďalej na Kežmarok.

Roku 1431 prvýkrát do Zamaguria vtrhli husiti. Podľa historických prameňov vyplienili Červený kláštor a Starú Ves. Nie je isté, ako ďaleko zašli a či plienili aj v ostatných častiach Zamaguria. Väčšie škody narobili pri druhom prepade roku 1433. Opäť vyplienili Červený kláštor a malú osadu Havka vypálili. Z toho môžeme usudzovať, že podobne obstáli aj ostatné zamagurské dediny, medzi nimi aj Reľov, ktorý patril husitmi nenávideným kartuziánom v Červenom kláštore a ležal na pomerne ľahko prístupnej ceste zo Starej Vsi do Kežmarku.

Na jar roku 1434 sa v údolí Dunajca pod velením Fridricha Ruského zhromažďovala husitská jednotka, ktorá začala neďaleko Czorsztyňa stavať opevnený tábor. Odtiaľ konala výpady do celého okolia. Rušno bolo na celom Spiši od roku 1440, keď Jiskrovo vojsko aj v tejto oblasti bránilo záujmy vdovy po kráľovi Albertovi v prospech jej syna Ladislava Pohrobka. Nádej na lepšie časy nastala roku 1452, keď Jiskra uzavrel mier s gubernátorom Huňadym. Nasledujúci rok opustil aj Uhorsko, pretože Ladislav Pohrobok nastúpil na uhorský trón.

Časť Jiskrovho vojska na čele s veliteľom Axamitom odoprela odísť zo Spiša, čím sa začalo posledné, ale najslávnejšie obdobie husitských vojsk na Slovensku – vrcholné obdobie bratrického hnutia. Toto hnutie sa zrodilo okolo roku 1449. Živnú pôdu nachádzalo najmä po zemetrasení a veľkej neúrode na Spiši roku 1453. Na okraj možno poznamenať, že o toto zemetrasenie sa opiera rozprávanie o zániku pôvodného Reľova na vyššie položených miestach pod Spišskou Magurou.

Axamitovo rozhodnutie vyvolalo rozhodné vojenské opatrenia podľa príkazu samotného kráľa. Axamit totiž ovládal rozsiahle územie, vlastnil hrady a tábory (jedným z nich bol tábor pri Haligovciach) a podporovali ho viacerí feudáli. Axamit reprezentoval nemalú moc, ktorá neustále rástla, pretože protifeudálne zameranie bratříkov roznechovalo protifeudálnu náladu medzi poddanými, ktorí sa stali zálohou na doplňovanie ich radov. List Piccolominiho pápežovi Michalovi V. dosvedčuje, že k Axamitovi „ušli všetci, ktorých vyhnali z domu nerestí, bieda a zlé svedomie“.

Po porážke bratříkov roku 1466 nastal na Zamagurí pokojnejší život.

Upevňovanie feudálnych vzťahov na prelome 15. a 16. storočia umožnilo kartuziánom v Červenom kláštore dostať sa z pohromy, ktorú zapríčinilo bratricke hnutie. Piori kláštora využívali priazeň a štedrosť panovníkov i jednotlivcov, čím sa hmotná situácia kláštora značne zlepšila. Kláštoru pribudli ďalšie majetky, takže v prvej polovici 16. storočia mu okrem Spišskej Starej Vsi patrili: Franková, Haligovce, Lechnica, Lesnica, Reľov a Veľká Lesná, ďalej majere Starý majer, Svätá Margita, Havka, Lysá nad Dunajcom a Sublechnica.⁶

Zaiste jestvujú aj iné skutočnosti, ktorých by sme sa mohli dotknúť, opisujúc históriu Reľova a Hágov v čase od ich založenia do času stavby kostola a založenia farnosti, o čom bude reč v nasledujúcej podkapitole. Je to napr. otázka reformácie a protireformácie v Zamagurí, doosídľovania obyvateľov, ťažkých čias 18. storočia a ďalšie. Niektorých z týchto skutočností sme sa už dotkli (otázka doosídľovania bola spomenutá v rámci opisu pôvodu prvých a ďalších osadníkov v Reľove a Hágoch) a niektoré ešte budú mať svoje miesto nižšie – konkrétne pri opise hospodárskeho a náboženského života našich predkov. Nateraz prejdime do druhej polovice 18. a na začiatok 19. storočia, kedy bol postavený reľovský kostol a vznikla nová farnosť.

2.2. Stavba kostola a okolnosti založenia farnosti

Napriek tomu, že obec Reľov patrila medzi najstaršie zamagurské obce, dlho nemala vlastný kostol, ani kaplnku, a teda ani vlastného farára. Keď roku 1568 kúpil Ján Gruber reľovské šostýstvo, prior Tomáš mu v uzavretej kúpnopredajnej zmluve dal súhlas na postavenie kostola a založenie farnosti. To sa však neuskutočnilo ani za života Jána Grubera, ani neskôr. Preto obec Reľov ostala naďalej filiálkou Richvaldu (Veľká Lesná). Bola ňou až do začiatku 18. storočia, kedy sa spolu s obcou Hági stala filiálkou farnosti Spišské Hanušovce. Podľa vizitácie z roku 1693 stála v Reľove len drevená zvonica. Aj prepošt Zsigray, ktorý Zamagurie vizitoval roku 1700, popisuje Reľov ako filiálku Richvaldu bez vlastného kostola. Pripomína, že miestny šoltýs mal povinnosť postaviť kaplnku, no túto svoju povinnosť nesplnil. Ako filiálku Veľkej Lesnej uvádza taktiež obec Hági, ktorá je blízko Reľova.

Skutočnosť však bola o niečo odlišná. Obyvatelia Reľova i Hágov už od polovice 17. storočia využívali na vysluhovanie sobášov a krstov oveľa bližšie Spišské Hanušovce, čo potvrdzujú zápisy v tamojšej matrike. Spišské Hanušovce sú po prúde Rieky vzdialené len 5 km, kým

do Veľkej Lesnej je to cez tisíc metrov vysoký kopec až 6 km. Touto praktikou však veľkolesnianský farár strácal časť svojich príjmov. Preto na zasadnutí červenokláštorskej kapituly 2. marca 1724 bol podaný návrh, aby kvôli zlepšeniu postavenia farára vo Veľkej Lesnej ostal Reľov aj naďalej filiálkou tejto farnosti. Členovia kapituly však s návrhom nesúhlasili a nechceli hlasovať v prospech vtedajšieho veľkolesnianskeho farára Antona Libického. Nakoniec bolo odsúhlasené dočasné riešenie, aby obce Reľov a Hágy spravoval spišskohanušovský farár a požíval z nich aj príslušný úžitok.

Otázka príslušnosti k spišskohanušovskej farnosti bola opäť predmetom rokovania 1. júna 1726, pretože prišlo oznámenie, že spišskohanušovský farár nechce prijať obce Reľov a Hágy za svoje filiálky. Do času definitívneho rozhodnutia bol prijatý ďalší dočasný návrh, aby obe obce spravoval staroveský farár Martin Kren. O tri roky neskôr – 21. apríla 1729 dala červenokláštorská kapitula súhlas pripojenia Reľova a Hágov k staroveskej farnosti s podmienkou, že so súhlasom preláta Jána Pelcza sa v Reľove postaví drevená kaplnka, v ktorej by staroveský farár Imrich Gallowicz a jeho nástupcovia odbavovali bohoslužby.⁷

Stavba kostola: Prvá časť rozhodnutia červenokláštorskej kapituly z 21. apríla 1729 – pripojenie obcí Reľov a Hágy ku staroveskej farnosti – sa neujaja z logických dôvodov. Susedné Spišské Hanušovce boli predsa len omnoho bližšie ako 11 km vzdialená Stará Ves. Pre staroveského farára by bolo veľmi namáhavé a nepraktické merať takú dlhú cestu na svoje filiálky pod Spišskou Magurou. Situácia Reľova a Hágov sa v tomto smere zlepšila a zároveň vyriešila príchodom nového farára do Spišských Hanušoviec, ktorý nemal námietky voči ďalšiemu spravovaniu týchto dvoch obcí.

Realizovala sa však druhá časť rozhodnutia červenokláštorskej kapituly. V Reľove bola na mieste súčasného kostola v polovici 18. storočia postavená murovaná renesančná kaplnka „Nájdenia svätého Kríža“. Táto kaplnka istý čas slúžila na bohoslužobné úkony, spravované farárom zo Spišských Hanušoviec a neskôr bola pojatá do pôdorysu nového kostola. Podľa svedectva kanonickej vizitácie z 18. júla 1801 bol súčasný kostol v Reľove postavený roku 1778 ku cti „Povýšenia svätého Kríža“. Bol vybudovaný z pevného materiálu na náklady vtedajšieho zemepána obce Tomáša Matiašovského. Pre pamäť o tejto udalosti bol nad vchodom do sakristie z vonkajšej strany umiestnený jeho rodový erb.

Na budovaní kostola samozrejme pracoval predovšetkým veriaci ľud, ktorému mal neskôr tento Boží stánok slúžiť. Oprávnené môžeme

tvrdiť, že k potrebným prácam priložili ruky tak obyvatelia obce Reľov ako aj obyvatelia obce HÁGY. O spoločných prácach pre kostol, faru a školu svedčia zachované listiny, ktoré si priblížime o niekoľko riadkov nižšie. Novopostavený kostol bol benedikovaný (požehnaný) generálnym vikárom Spišskej diecézy, kanonikom Jozefom Vitalisom, ktorý zároveň prispel na vybavenie kostola sumou 500 zlatých. Tieto peniaze zostali použité ako základina novovybudovaného kostola, ktorá bola roku 1795 požičaná zemepánovi Ľudovítovi Almássymu. Po smrti zemepána Tomáša Matiašovského sa veriaci sami postarali o vnútorné vybavenie kostola.

Kostol Povýšenia svätého Kríža je pomerne jednoduchým, jednodňovým chrámom. Sakristia a oblozakončené presbytérium sú zaklenuté krížovou renesančnou klenbou. Z presbytéria vychádzajú do oboch protiľahlých strán dve sakristie. Jedna z nich je pôvodná renesančná kaplnka, postavená po rozhodnutí červenokláštorskej kapituly v polovici 18. storočia, ktorá bola neskôr pojatá do pôdorysu nového kostola. Táto kaplnka sa nachádza na epištolovej strane (súčasná kaplnka Božieho hrobu). Druhá sakristia, taktiež murovaná, sa nachádza na evanjeliovej strane (súčasná sakristia). Lod' kostola tvoria dve pruské klenby. V lodi kostola sa nachádzajú štyri súmerne usporiadané okná a v presbytériu ďalšie dve. Kostol má predstavanú vežu so zvonnicou.

Z kanonickej vizitácie z 18. júla 1801 môžeme pomerne presne popísať novopostavený kostol i jeho vnútorné zariadenie. Je zaujímavé, ako rýchlo a ako dobre dokázali vtedajší veriaci zariadiť svoj kostol. Zdá sa, že dlhá doba čakania na svoj vlastný chrám (okoľo 500 rokov od založenia obce Reľov) spôsobila u našich predkov zápal a nadšenie pre veci Božie, a to aj napriek biede a útrapám, ktorých vtedy nebolo málo. Vracajúc sa k textu spomínanej kanonickej vizitácie môžeme popísať pôvodné vnútorné zariadenie kostola.

Vo svätyni bol hlavný oltár, na ktorom bol umiestnený Ukrižovaný Spasiteľ. Po jeho ľavej strane sa nachádzala socha svätého Petra a po pravej svätého Pavla. Na hlavnom oltári boli okrem nich ešte sochy Sedembolestnej Panny Márie a Márie Magdalény. V lodi kostola sa nachádzali dva bočné oltáre. Na pravej strane bol oltár Panny Márie a na ľavej oltár svätého Jána Nepomuckého. Na stenách kostola boli namaľované nasledovné obrazy: Navštívenie Panny Márie, Zvestovanie Panny Márie, Očistovanie Panny Márie, Narodenie Pána Ježiša a niektoré iné biblické výjavy.

Okrem bežného kostolného zariadenia, ktoré uvádzajú vizitácie, ako napr. procesiové zástavy, strieborný kalich, medené cibórium, baldachýn, kazuly atď., sa v citovanej kanonickej vizitácii uvádza, že kostol má vo

veľmi dobrom stave krstiteľnicu – krstný prameň. Na drevenom maľovanom chóre bol už v tom čase inštalovaný nový organ so šiestimi registrami. Organ pochádzal z dielne Bohuslava Tučeka z Kutnej Hory. Reľovský kostol už mal aj tri zvony. Najväčší – „Najsvätejšej Trojice“, bol uliaty roku 1800 a vážil 87 libier. Prostredný s vyobrazením „Ukrižovaného Krista“ ulial Ján Gruber roku 1777 a vážil 35 libier. Najmenší mal 22 libier váhy a bol bez nejakého zvláštneho označenia. Medzi ostatnými mal však tú prednosť, že bol spomedzi nich najstarším. Podľa ústneho podania ide o ten zvon, ktorý bol vyoraný na mieste pôvodnej obce, vo vyšších častiach chotára pod Spišskou Magurou.

V citovanej kanonickej vizitácii sa nachádza poznámka, že kostol nemá žiadne relikvie svätých. Možno však pripomenúť, že pápež Pius VI. udelil 29. novembra 1793 plnomocné odpustky na sviatok „Povýšenia svätého Kríža“ a na sviatok „Nájdenia svätého Kríža“. Tieto odpustky bolo možné získať v čase od prvých vešpier až do druhých vešpier daného sviatku. Pápežom udelené odpustky boli uznané a potvrdené diecéznym biskupom Spišskej diecézy – Jánom Révayom. Náš popis pôvodného kostola a jeho zariadenia zakončíme tým, že v jeho tesnej blízkosti sa nachádzal miestny cintorín, ktorý bol neskôr nahradený novým povyššie dediny.⁸

Založenie farnosti: Obec Reľov mala po postavení kostola vytvorené všetky predpoklady pre vznik samostatnej farnosti. To sa však hneď neuskutočnilo. Reľov i Hágy boli naďalej filiálkami Spišských Hanušoviec. Postupne sa veci začali meniť. Roku 1787 sa obec Reľov stala miestnou kapláňkou s vlastným kaplánom, ktorý už v Reľove aj býval. Prvým kaplánom bol minorita Polykarp Bontschak. V čase kanonickej vizitácie 18. júla 1801 bol vo vtedajšej miestnej kapláňke Reľov už druhý rok kaplánom 41 ročný Pavol Dvorniczky. Napriek tomu obec Reľov, ako aj Hágy, naďalej patrili do farnosti Spišské Hanušovce. Vo vizitácii sa totižto uvádza, že príjmy z Reľova poberá spišskohanušovský farár, ktorý taktiež slúži sväté omše za reľovských farníkov.

Rozhodnutím Spišskej Kapituly z 19. decembra 1809 bola obec Reľov konečne povýšená na samostatnú farnosť s filiálkou Hágy. Prvým reľovským farárom sa stal Karol Spernakowicz. Čo sa týka materiálneho zabezpečenia reľovského farára, bolo horšie ako vo väčších zamagurských obciach. Podľa kanonickej vizitácie z 18. júla 1801 mal tieto príjmy: 200 zlatých ročného platu, 30 zlatých za zádušné omše, drevo z panského lesa a desiatok; štólu v tomto roku poberal spišskohanušovský farár.

Farská budova bola drevená a v biednom stave. V citovanej kanonickej vizitácii sa dodáva, že opravy robia veriaci, ale nechotne. V neskoršej kanonickej vizitácii z 25. júna 1832 je uvedené, že nová fara bola postavená z kameňa roku 1809 nákladom „Náboženského fondu“. Z tejto vizitácie taktiež vyplýva, že na základe predtým urobenej dohody má farár dostať ročne 16 viedenských siah narúbaného dreva, 16 jutár a 1200 siah lesa, pasienky pripadajúce na jednu celú usadlosť a 25 jutár pôdy. Z filiálky Hágy dostával 5 madľov ovsa a 4 viedenské siahly mäkkého palivového dreva (od roku 1866 to bolo už 6 siah).⁹

V čase príprav na založenie samostatnej farnosti, a takisto v jej počiatkoch, bolo potrebné dať do poriadku aj niektoré majetkové záležitosti, ktoré mali tvoriť benefícium reľovského farára. Tieto procesy, hoci právne boli častokrát stanovené, v praxi sa ťahali ešte aj niekoľko rokov po založení farnosti 19. decembra 1809, ako to budeme vidieť v nasledujúcich riadkoch. Keďže už od roku 1787 bol v Reľove kňaz – najprv Polykarp Bontschak a neskôr Pavol Dvorniczky – bolo jeho záujmom i povinnosťou dať do poriadku aj majetkové záležitosti vtedajšej miestnej kapláanky.

Z obdobia pred založením samostatnej farnosti sa v archíve Rímskokatolíckeho Farského úradu v Reľove zachovalo svedectvo Michala Marhevku o tom, že Ferenc Relyovský daroval reľovskému kostolu časť svojho pozemku. Svedectvo bolo napísané miestnym notárom Martinom Biszom 18. apríla 1808 a podpísané krížikom Michala Marhevku a štyroch spolusvedkov. Píše sa v ňom nasledovné: „*Ja nižej podepsani, rokov majúci 89, podle svedomi meho, takoj juž na smertedelnej posteli ležici, timto psanim zeznavam, že te Kuski gruntu, ktere jsu tak rečeno, nad Valacem, pri Panskich gruntoch; a doosawat užiwaju to títo – Vawrek Plosciča, Bartek Buček, Martin Stefaniak, opravdiwe a skutečne Kostolowi Relovskemu jsu oddane od Pana Ferenča Relyovskeho: za kteri užitek jejich predkowe wižej napisanih dawali Kostolowi každy rok po dwa halwi vina na Mse Swate [...]*“.¹⁰

Toto darovanie sa – vzhľadom na spomínané záväzky predkov vtedajších užívateľov pôdy – pravdepodobne uskutočnilo ešte pred ukončením stavby súčasného kostola roku 1778. Vyslovenú mienku potvrdzuje aj fakt, že posledný reľovský šoltýs – František Rilowski st., odišiel z Reľova do Kolačkova roku 1730 a zomrel roku 1762. Je málo pravdepodobné, že spomínanú pôdu daroval reľovskému kostolu až jeho syn František Relowski ml., ktorý zomrel roku 1789.¹¹

Je zrejmé, že na počiatku 19. storočia, kedy sa Reľov stal samostatnou farnosťou, si farníci museli svoju farnosť i farára takpovediac „udržať“. Z toho titulu boli stanovené záväzky veriacich voči

svojmu farárovi, o ktorých bola reč vyššie. Zdá sa, že nová situácia si vyžiadala aj nejaké malé nezhody medzi veriacimi a ich duchovným pastierom. Vzhľadom na nedostatočné skúsenosti mladej farnosti nebolo úplne jasné, čo je a čo nie je povinnosťou veriacich voči svojmu farárovi. Pravdepodobne po vzájomnej dohode vznikol text vyhlásenia, ktoré veriaci Reľova a Hágov, spolu so svojimi richtármi Pavlom Marhevkom a Vojtechom Michnom, poslali dekanovi Dunajeckého dištriktu dňa 28. októbra 1813.

Píše sa v ňom: *„Draho-ctihodni a welebni pane dekane Districtu Donawickeho a Pane Otce nam welice dobrotiwi a laskawi; My nižej podepisani dawame zo sebe prani, že my majuce Dom Boski a Kostol, kteri nam je k modleni a dušnému spaseni potrebni, pritom mame faru wistawenu pre našeho draho-ctihodneho a welebneho pana farara a duchowneho pastira; tuhľa sa zawazujema a obligujema wšetku na nas prisluchajucu rukownu robotu okolo kostola, fari a školi robiť, a končiť. Pritom aj to sa obligujema, že mi našemu draho-ctihodnemu a welebnemu panu fararowi, kdekolwek bude potrebne wo wecach duchownich jeho wozit a zaprahneni dat; kde ale w inšich wecach okrem duchownich, nesme powinowati zaprahneni dat ani sa nezawazujema, pre ktoru jistotu aj obecnu pečatku potwerzujema [...].¹²*

Podľa znenia uvedeného vyhlásenia „celej Obce Reľovskej“ i „celej Obce Hágovskej“ možno nepriamo usudzovať, že vtedajší farár mal azda nadpriemerné nároky vo vzťahu k svojim veriacim, s čím oni nechceli súhlasiť. Nevedno, ako sa to skončilo. Dost' na tom, že vtedajší farár Joannes Kaperak pobudol vo farnosti len dva roky. Potom bol preložený na iné miesto. Možno povedať, že veci sa pomaly dávali do poriadku – práva a povinnosti farára i veriacich sa postupom času vykryštalizovali. Svedčia o tom aj zachované listiny z 29. novembra 1815, v ktorých sa obyvatelia Reľova a Hágov, na čele so svojimi richtármi Vojtechom Dudžákom a Jánom Pesarčíkom, zavazujú narúbať a do fary priviesť potrebné množstvo dreva pre svojho duchovného pastiera – podobne, ako to robili aj ich predkovia.¹³

2.3. Reľov a Hág v 19. storočí

Storočie, o ktorom chceme teraz hovoriť, sa v Uhorsku spája predovšetkým s úpadkom feudálnych vzťahov a zrušením poddanstva. Bola to zmena, ktorá nemala v histórii našich predkov obdobu, a s ktorou sa spočiatku bolo treba takpovediac „naučiť žiť“. Napriek tejto významnej

udalosti možno povedať, že v každodennom ťažkom zamagurskom živote nenastali príliš veľké zmeny. Pre Slovensko bol charakteristický veľký paradox spočívajúci v tom, že krajinu, ktorá bola pred rokom 1848 najvyspelejšou oblasťou uhorskej časti monarchie z hospodárskeho, vedeckého, technického i kultúrneho aspektu, takmer vôbec neovplyvnil druhý inovačný cyklus priemyselnej revolúcie v rokoch 1857 – 1921.

V ťažkom období druhej polovice 19., a prakticky takmer v celej prvej polovici 20. storočia, nachádzali naši predkovia východisko zo svojej biedy v hromadnom vyst'ahovalectve do zámorských i európskych krajín. Biedu pospolitého ľudu v 19. storočí zvyšovali početné živelné pohromy, obdobia dlhotrvajúceho sucha i dažďov, ktorých dôsledkom bol veľký nedostatok potravín a neuveriteľný hlad, najmä v rokoch 1845 a 1846, ďalej ničivá povodeň roku 1813, cholerová epidémia roku 1831, početné požiare a časté pobyty vojska. Medzi najvýznamnejšie udalosti 19. storočia patrilo roľnícke povstanie roku 1831 na východnom Slovensku, zrušenie poddanstva roku 1848 a revolučné udalosti rokov 1848 – 1849.¹⁴

Ťažké časy neúrody a cholerová epidémia roku 1831: V prvých dekádach storočia zrušenia poddanstva v Uhorsku jedna bieda nasledovala druhú. Ba ešte horšie, prvá ešte neodišla a ďalšie dve už klopali na dvere. Svedčia o tom mnohé historické dokumenty ako aj zápisy v kronikách obcí a miest. Medzi tieto ťažkosti patrilo aj vyčíňanie prírody. Dňa 11. mája 1822 narobil silný lejak spojený s ľadovcom veľké škody v chotároch Reľova, Hágov, Jezerska, Spišských Hanušoviec a Veľkej Lesnej. Strhával mosty, mlyny, domy, dobytok, cesty. Pri tejto pohrome zahynulo aj niekoľko ľudí.

Ďalšia ničivá povodeň bola roku 1831, keď sa koncom augusta vyliali na Spiši všetky rieky a potoky, takže väčšia časť územia bolo zaplavená. Väčšie rieky strhli mosty, hrádze, domy a mlyny. Povodeň sa zopakoval 10. a 11. septembra 1831. V správe stoličného merača sa konštatuje, že také tragédie sa vyskytujú len veľmi zriedka. Podobné, aj keď iste o niečo slabšie povodne sa opakovali aj v iných rokoch, nie vždy však zasiahli aj územie našich predkov.

Hoci o nejakých rozsiahlych požiaroch na území obcí Reľov a Hágy v 19. storočí nemáme záznamy, početné roky neúrody spôsobili našim predkom dostatok starostí. Žatva roku 1811 sa rovnala približne zasiatemu obilju, čo mohlo stačiť na obživu obyvateľstva asi tak na pol roka. Krmiva samozrejme nebolo ani pre dobytok, ktorý sa musel zabíjať a mäso soliť. Vyjadrenia hlavného slúžneho boli varovaním, že ak do zamagurských obcí nepríde pomoc, môže z tejto ťažkej situácie povstať hlad a úplná

pohroma.

Veľmi slabé úrody boli aj v rokoch 1828 – 1830. Nasledujúci rok sa vyznačoval v dôsledku dlhotrvajúceho sucha nevýslovnou biedou a veľkým hladom, ktorý bol príčinou cholerovej epidémie. V žiadosti zamagurských obcí o úľavu na dani sa uvádza, že šesť koscov nakosilo za deň iba cent sena a že teda „*swojemu gazdowstwi asnad musime wale dat*“, ďalej sa dodáva, že tiež v záhradách „*všetko zahynulo*“ (kapusta, grule), na čo niet pamätníka. Neurodil sa ani ľan, ktorým si pomáhali na vyplatenie svojej povinnosti.

Počas spomínanej cholerovej epidémie sa ľudia živilí aj trávou. Rok 1831, ako aj roky nasledujúce, boli pre našich predkov rokmi hladu a biedy. Taktiež roku 1846 sa naši predkovia dostali do veľmi ťažkej hospodárskej situácie. V dôsledku povodní a zlej úrody bolo 532 zamagurských rodín vystavených nebezpečenstvu smrti hladom. O danej situácii rokovala aj kongregácia Spišskej župy, ktorá pridělila Zamaguriu 1500 meríc jačmeňa a 1300 meríc ovsu. Napriek tomu sa na ďalšej kongregácii 20. júla 1847 konštatovalo, že na Zamagurí hladuje 921 ľudí. Každodennou potravou sociálne najslabších vrstiev ľudu bola varená žihľava, lieskové oriešky, šišky a listie zo stromov, rozličné trávy a pod. Niektorí zamieňali kus poľa za mericu jačmeňa alebo kus lúky za niekoľko lyžíc „bryje“. V súvislosti s tým poklesla aj materiálna a duchovná kultúra vtedajšieho ľudu. Aj odievanie bolo veľmi skromné. Jeden odevný komplet a obuv striedavo nosili všetci členovia rodiny.¹⁵

Dôsledkom podvýživy opisovaných čias boli rôzne epidémie, najmä cholerová. V júni 1831 spišskostaroveský lekár František Tarczalovitz hlásil, že na Zamagurí o cholere ešte nepočuť, ale už predtým (v januári 1831) v Matiašovciach vypukla nervová horúčka, na ktorú do konca marca ochorelo 86 ľudí. Cholerová epidémia sa začala v jednotlivých oblastiach Zamaguria šíriť 22. – 24. augusta a 15. septembra. Do Reľova a Hágov dorazila v neskoršie menovanom termíne – 15. septembra 1831. Najdlhšie odolávala Veľká Franková, kde epidémia prepukla až 7. októbra. Podľa výkazov z 10. septembra a 13. októbra 1831 zomrelo na choleroú epidémiu v Spišskej Starej Vsi 72 ľudí, v Matiašovciach 58, v Spišských Hanušovciach 67, vo Veľkej Lesnej 58, vo Veľkej Frankovej 6, v Reľove 3, v Hágoch a Jezersku po 2 osoby.

Medzi poddanské povinnosti patrilo aj ubytovanie a stravovanie pešieho i jazdeckého vojska počas presunov, vojenských cvičení alebo mimoriadnych opatrení. V súvislosti so spomínanou morovou epidémiou bol na hraniciach s Haličou umiestnený vojenský kordón. Od 5. septembra 1831 bolo niekoľko dní v Spišskej Starej Vsi, Lechnici, Kacvine, Fridmane, Nižných a Vyšných Lapšoch, vo Veľkej Frankovej,

Matiašovciach, Spišských Hanušovciach, Hágoch a Reľove 2740 vojakov. Pretože ich nebolo čím zásobiť, čoskoro sa väčšina stiahla, zostala iba jedna kohorta. Jej pobyt sa však predĺžil až do roku 1832, čo presahovalo možnosti poddaných Zamaguria. Preto hlavný slúžny žiadal 14. mája 1832 presun jednotky inde, pretože „*ináč možno sa obávať najhoršieho*“.

Roľnícke povstanie, ktoré sa neodlučne spája s rokom 1831, sa rozšírilo z východného Slovenska na stredný Spiš a koncentrovalo sa prevažne na majetkoch Čákyovcov. Územie Zamaguria nebolo ním zasiahnuté hlavne z toho dôvodu, že vo viacerých zamagurských obciach bolo umiestnené početné vojsko ako sanitný kordón, aby sa epidémia nemohla preniesť do susedného Poľska. Menšie prípady nespokojnosti sa tu však predsa len vyskytli.

Vo výpočte ďalších pohrôm by sa dalo ešte pokračovať, ale aj tie, ktoré boli dosiaľ uvedené, dostatočne dokumentujú ťažké životné pomery obyvateľov v Reľove a Hágoch, ako aj na celom Zamagurí. Tieto pomery sa v rokoch mimoriadne ťažkých úderov (neúrody, požiare a iné pohromy) stávali takmer neznesiteľnými. Ak ešte dodáme, že na veľmi nízkej úrovni bola hygiena a že prakticky nejstvovala zdravotnícka starostlivosť, môžeme si utvoriť celkom živú a konkrétnu predstavu o tom, ako naši predkovia v 19. storočí (a tiež predchádzajúcich) žili.

Keď po potlačení roľníckeho povstania a ústupe cholerovej epidémie roku 1831 dostali hlavní slúžni príkaz vyberať dane, napísal slúžny Magurského okresu Michal Korponay, že v zamagurských domácnostiach niet ani grajciara, a kvôli veľkej neúrode je taká bieda a hlad, že chlieb sa v zamagurských obciach pečie z varenej slamy s primiešanými plevami. Majúc na zreteli túto situáciu vzbudzuje údiv, že naši predkovia nestratili vzťah k celonárodným záujmom. Dokazujú to napr. podpisy richtárov a prísazných Reľova, Hágov, Spišskej Starej Vsi, Nedece a Matiašoviec na pozdravnom liste biskupovi Štefanovi Moyzesovi roku 1863. O päť rokov neskôr podpísali obyvatelia Reľova a Hágov petíciu, v ktorej žiadali rovnoprávne postavenie Slovákov a Maďarov. Úrady sa však o nej dozvedeli a sám hlavný slúžny prinútil podpisovateľov preškrtnúť ich krížiky.¹⁶

Zrušenie poddanstva: Rozhodujúci prelom v postavení ľudových más priniesol revolučný rok 1848, keď bolo v Uhorsku marcovými konštitučnými zákonmi zrušené poddanstvo. Poddaní ľudia boli oslobodení od poddanského pomeru a zrovnoprávnení s ostatnými občanmi štátu. Avšak ani zákon o zrušení poddanstva, ani urbársky patent z 2. marca 1853, ktorý podrobne riešil otázky vzťahov medzi bývalými zemepánmi a poddanými, sa nezaoberal problémom kuriálnych

poddaných, t. j. zmluvných roľníkov a kuriálnych alebo majerských želiarov, hospodáriacich na pôde, ktorá nebola zapísaná v urbároch, ale patrila zemepánovi. V dôsledko toho početná skupina poddaných zostala naďalej vo feudálnej porobe, ktorej dozvuky trvali na nedeckom panstve ešte i po skončení prvej svetovej vojny.

Doriešenie vzťahov, najmä majetkových, trvalo takmer v každej zamagurskej obci niekoľko desaťročí, kým neprešla všetka pôda do vlastníctva ľudu. Bývalí zemepáni predávali svoju pôdu jednak obyvateľom obcí, jednak Židom. Robili tak aj predstavitelia rodiny Matiašovských a Karol Raisz, ktorí boli poslednými zemepánmi obce Reľov. Rovnako to bolo aj v obci Hágy, v ktorej pozemky v tom čase vlastnilo gréckokatolícke biskupstvo v Prešove. Jemu totižto cisár František I. roku 1820 daroval červenokláštorské panstvo aj s jeho územím.

Revolučné udalosti roku 1848 pokračovali aj roku 1849 a dotkli sa aj Zamaguria. Kým roku 1848 kontrolovalo situáciu na Zamagurí cisárske vojsko, roku 1849 sa tu už pohyboval Spišský jágerský povstalecký batalión – tzv. Cornidesovci. Po vojenských neúspechoch v boji s maďarskými povstalcami požiadala viedenská vláda ruského cára o vojenskú intervenciu. Jeden prúd ruskej armády prešiel aj cez Zamagurie. Veliteľ barón Sass nariadil listom z 21. júna 1849 dekanovi Magurského dištriktu, aby vyzval zamagurské kňazstvo uskutočniť v kostoloch slávnostné vyhlásenie vernosti s výzvou, aby sa „obyvatele uherske“ neprihlasovali k buričom. Po splnení poslania sa časť ruskej armády v dňoch 13. – 28. septembra 1849 vracala do svojho kraja opäť cez Zamagurie.¹⁷

Komasácia pôdy: Po revolúcii sa v 50. rokoch 19. storočia konala pozemková reforma. Pozostávala z toho, že bývalá zemepanská pôda sa rozdelila na pôdu panskú, veľkostatkársku, na pôdu, ktorú dostali jednotliví roľníci do vlastníctva a na pôdu, ktorú si obyvatelia obhospodarovali spoločne v tzv. urbáriátoch. Kvôli rozdeleniu pôdy bolo treba vykonať jej scelenie – komasáciu. O tú viaceré zamagurské obce nejavili záujem. Pravdepodobne preto, že pôda na tzv. zárubkoch nebola natoľko rozdrobená, ako v iných oblastiach Slovenska. Vzťahovalo sa to aj na hágovský chotár. Niektoré urbárske spory takto trvali mnoho rokov, dokonca aj viac desaťročí.

Po zrušení poddanstva sa pripravovala komasácia pôdy aj v Reľove a Hágoch. Naším predkom sa do toho spočiatku veľmi nechcelo. V súvislosti s komasáciou pôdy máme zachované niektoré zaujímavé historické fakty. „Reľovský úrad“ listom z 9. novembra 1850 oznámil

zemepánom dôvody, pre ktoré sa im komasácia nepáči. V liste sa uvádza, že celý chotár obce tvoria samé vysoké, príkre a neúrodné vrchy, z ktorých dažde znášajú zeminu dole a veľké škody robia aj snehy, preto „*po oddelení našich a panských polí sa môže stať, že všetky naše polia môžu byť naraz zničené; pri terajšom stave by bola poškodená iba ich časť*“. Ako ďalší dôvod sa uvádza, že praktické prevedenie sceľovania sa dá ťažko uskutočniť, keďže jednotlivé parcely sú oddelené medzami a hrbami kamenia. Napokon mali občania obavu, že pasienky by dostali v horských častiach chotára, kde „*i tak nič nerastie, čím by dobytok vyšiel na mizinu*”.

Aj v ďalšom liste z 23. februára 1851, adresovanom advokátovi Szontághovi v Kežmarku, „Úrad reľovský“, oznamuje že celá gmina odopiera panskú komasáciu a teda „*oznamujeme pánu advokátovi, že celá gmina sa oddaluje od pána fiškála, nech sami pánové s nami činia, čo sa jim podoba, od samej c. k. komasácii odepreť sa nemožeme*“. Odpor reľovských občanov mal za následok, že uskutočnenie komasácie sa oddiaľovalo na ďalšie roky, v priebehu ktorých bol urobený ne jeden pokus o zmier medzi bývalými zemepánmi a obcou. Nakoniec bol poverený inžinier Peter Irányi z Jakubian, aby vypracoval komasačný plán. Po zameraní celého chotára v máji a júni 1857 bol plán komasácie vypracovaný, ale na žiadosť bývalých zemepánov musel byť päťkrát prepracovaný.

Piate prepracovanie bolo urobené roku 1860. Podľa tohto plánu boli polia a lúky zadelené podľa kvality do troch tried. V prvej triede bolo iba 23,13 jutár pôdy a 1,79 jutár lúk, v druhej triede bolo 218,97 jutár pôdy a 18,52 jutár lúk, v tretej triede až 556,33 jutár pôdy a 88,41 jutár lúk. Celkove bolo v chotári 798,43 jutár polí a 104,72 jutár lúk. Z celkovej výmery ornej pôdy sa na základe dohody z 24. augusta 1858 odpočítalo 137,36 jutár, ktoré boli vlastníctvom bývalých zemepánov, a 9 jutár pre farára a učiteľa. Z pasienok sa odpočítalo 14,50 jutár pre farára a 7,25 jutár pre učiteľa. Napokon z lesa bolo odpočítaných 16 jutár pre farára a učiteľa.

I keď plán komasácie bol hotový, nové nezhody medzi bývalými zemepánmi a občanmi ho umožnili realizovať až roku 1864. V tomto roku mali v obci majetky títo bývalí zemepáni: dedičia Karola Raisza, Rudolf Matiašovský so sestrou Klotildou Szirmay, vdova Antónia Márffy a dedičia Anny Töke. Druhú a tretiu tretinu zemepanských majetkov odkúpili čoskoro obyvatelia obce, prvú tretinu spolu s kúriou Žid Littmann, od ktorého neskôr odkúpili ornú pôdu Reľovčania, čím sa stali vlastníkami celého chotára.¹⁸

Obyvateľstvo a vedenie obcí do začiatku 20. storočia: V závere tejto podkapitoly i kapitoly chceme čitateľovi krátko priblížiť, ako sa vyvíjalo obyvateľstvo a jeho vedenie od počiatkov až do začiatku 20. storočia, o ktorom bude reč neskôr. Prvou správou o zložení obyvateľstva obce **Reľov** je zachovaný urbár, vyhotovený v Červenom kláštore 28. marca 1568. Podľa neho bolo v obci 5 roľníkov, ktorí vlastnili po polovici usadlosti, a jeden želiar. Jedna usadlosť bola opustená. Postupne sa pokračovalo v doosídlení, pretože podľa súpisu domov v Spišskej stolici roku 1598, bolo v Reľove 8 domov. Vzrast obce pokračoval len pozvoľna, o čom svedčí súpis domov z roku 1635, kedy bolo v Reľove 5 sedliackych a 6 želiarskych domov.

Ďalší urbár je z roku 1664. Za dobu takmer sto rokov sa obec neveľmi rozrástla, keďže v tomto roku v nej bolo 9 roľníkov spolu so šoltýsom a 5 želiarov, teda spolu 14 domov. Urbár zachoval aj najstaršie priezviská obyvateľov obce: Ploszcicza, Kapicza, Oravec, Bordiga, Savet, Szkocziles, Czuczma, Klyuszka, Marchevka, Derfin, Gnezmin. Ďalšie priezviská poznáme zo zápisov v spišskohanušovskej matrike: Jurczak, Sutor, Niemczik. Uvedené priezviská dosvedčujú, že ich nositelia pochádzali zo zamagurskej oblasti, prípadne z poľskej strany Dunajca. Treba ešte dodať, že hajdúchom roku 1664 bol Jasek Sevcik.

Urbár z roku 1698 svedčí o úpadku obce. V tomto roku totiž bolo v obci iba 5 roľníkov, ktorí vlastnili po 2/4, 1/8 a 1/16 usadlosti a spolu chovali iba 5 koní, 4 voly, 8 kráv, 32 oviec a 15 ošípaných. Deväti želiari vlastnili 12 volov, 9 kráv, 64 oviec a 13 ošípaných. Zo štyroch podželiarov vlastnil jednu kravu iba jeden. Regnikolárny súpis z roku 1720 uvádza nasledovné mená obyvateľov obce: Jašek Kocur – richtár, Mikolaj Ploszciczka – roľník, Jozef Csakany – roľník, Miš Garcsarcek – roľník, Jašek Oravec – želiar, Vojtek Francsek – želiar a Sobek Markevsok – želiar. Obec teda pozostávala z troch roľníkov a štyroch želiarov.

Palatinálny súpis obyvateľstva z roku 1754 informuje, že po prvý raz bol v Reľove väčší počet hospodársky činného obyvateľstva. V uvedenom roku boli v obci zastúpené všetky sociálne skupiny obyvateľstva od roľníkov (počtom 13) cez želiarov s príslušenstvom (počtom 8) po želiarov bez príslušenstva (počtom 7), z ktorých Dorota Bordigová bola odkázaná na almužnu a vdova po Krišovi Bordigovi tiež nemala nijaké prostriedky na živobytie.

Ďalšie zvýšenie počtu obyvateľstva obce zachytáva tereziánsky urbár z roku 1772. Sú v ňom roľníci Vojtek Marhefka, Augustín Pemčák, Šimon Ostalovski, Antek Kocur, Jozef Pesarčík, Stasek Ploscica, Jozek

Ploscica, Juro Temkovič, Vojtek Ploscica, Jano Harmata, Kuba Kajm, Jano Marhefka, Maco Tuska, Urban Oravec, Vojtek Rusnaček, Tomek Rusnaček, Onder Marhefka, Janko Buček, Mačej Marhefka, Miško Bucek, Vojtek Pemcak, Vojtek Marhefka, Vojtek Spirka, Tomko Bartičak, Simek Kocur, Sebastian Kocur, Janko Kovalčík, Martin Kolodžej, Antek Dudžak, Ander Polaček, Augustín Oravec, Janko Varnek, Janko Marhefka, Vojtek Dudžak, Miško Marhefka, Vavrek Dudžak, Sebastian Dudžak, ďalej želiari Onder Kacviňan, Trinasčak a napokon podželiari Krištof Bordiga, Kazimír Bednár, vdova Hajdučka a Adalbert Zajoncz. Spolu je to 43 poddaných, k čomu treba pripočítať ešte členov ich rodín.

Veľmi výstižný pohľad na sociálne pomery v obci poskytuje sčítanie ľudu z roku 1869. Pre jednotlivé čísla domov bolo vyplnených 83 sčítacích hárkov, ale pri číslach 56, 57 a 58 je poznačené, že tieto domy ako zemianske kúrie už nejestvujú. V dedine vtedy žil aj bývalý zemepán Jozef Lányi. Dom číslo 79 bol tiež neobývaný – išlo o rómsku budovu. Škola bola pod číslom 2 a pozostávala z dvoch izieb a komory – v čase sčítania ľudu bola „uprázdnená“, keďže učiteľka nemala. Obývaných bolo teda 78 domov. Posledné dva domy boli v obci najväčšie a ako jediné murované. Jedným bola fara pod číslom 1, ktorá pozostávala z 3 izieb, komory a kuchyne, a krčma pod číslom 11, ktorá mala rovnako 3 izby, komoru a kuchyňu. Krčmárom bol žid Jozef Bergmann. Nakoniec možno dodať, že mlynárom v tom čase bol Ludwig Schwarz.

V čase sčítania ľudu žilo v obci 437 osôb, čo znamená, že na jednu obytnú miestnosť pripadalo v priemere 5 ľudí. Ak však k tomu dodáme, že v 22 domoch bývali 1 – 4 ľudia, potom v ostávajúcich 57 domoch ich bolo 5 – 11. Rozsah obytnej plochy bol teda veľmi malý. V obci boli v tom čase tieto mená: Pisarčík, Mašlonka, Plosčica, Kovalčík, Oravec, Pemčák, Buček, Komiňák, Marhefka, Soška, Ostalovský, Kostka, Dudžak, Vnenčák, Čupka, Galovič, Rušin, Tuska, Polačík Duda, Regec, Bielak, Bednarčík, Kovalský, Penxa, Podolský a Krak. Súpis zaznamenal aj vzdelanostnú úroveň obyvateľstva, ktorá bola v obci veľmi nízka, keďže čítať a písať vedelo iba 14 osôb, iba čítať 176.¹⁹

Podobný vývoj obyvateľstva bol aj v obci **Hágy**. Podľa tradície na jej počiatku stálo desať gazdov, z ktorých každý žil a pracoval na jednom zárubku. Najstaršia správa o zložení hágovského obyvateľstva je z roku 1639 – ide o dokument o daňových platbách z jednotlivých obcí panstva. Hágy platili od štyroch roľníkov po 15 florintov – spolu 60 florintov, Reľov platil od toho istého počtu roľníkov rovnakú sumu. Podľa urbáru z roku 1664 mala obec 8 roľníkov. Poddaní roľníci vlastnili po polovici usadlosti a mali spolu 30 synov. Najstaršie priezviská nám zachovala

spišskohanušovská matrika: Ján Vyrostek, Albert Zajoncz, Matej Jackonski, Juraj Ploszczyca, Jakub Maslanka, Blažej Kapiczak, Jakub Pietruska, Jozef Molitor (hágovský mlynár), Šimon Doleator, Pavol Kaczor, Jakub Polak a Valentín Polak.

Rovnako informatívny je aj urbár z roku 1698. Poddaných roľníkov bolo 9, vlastnili po polovici, štvrtine alebo osmine usadlosti, takže obývaných bolo celkom $2\frac{3}{4}$ a opustených $1\frac{1}{4}$ usadlosti. Roľníci mali spolu 10 synov. Ako vidieť z oboch urbárov, počty poddaných roľníkov boli stabilizované, keďže rozdiely v číslach sú malé. Ako ťažné zvieratá sa používali predovšetkým voly, počty domácich zvierat možno nazvať uspokojivými, najmä čo sa týka oviec. Dikálny súpis obyvateľstva z roku 1700 uvádza tie isté mená ako urbár z roku 1693, v zozname však chýbajú dvaja poddaní – Vitus Plosticza a Matej Virostek. V dôsledku veľkej epidémie moru v rokoch 1710 – 1711 bol zaznamenaný výrazný pokles obyvateľstva. Potvrďuje to aj súpis ľudu z rokov 1715 a 1720. Roku 1715 boli v obci len 4 roľníci, 3 želiari a 1 „iný“, t.j. 8 rodín. Roku 1720 tu boli iba štyria roľníci. Podľa urbáru na rok 1719 bolo v obci opustených $2\frac{7}{8}$ usadlosti.

Zdá sa, že obec sa ešte ani roku 1725 nespamätala z epidémie moru, pretože spomínaný súpis uvádza iba štyri mená poddaných roľníkov a šoltýsa. Obec sa začala zväčšovať od roku 1734, kedy sa jej odpočítalo 4 florinty a 30 grajciarov za novo postaveného roľníka, rovnako aj roku 1735. Roku 1737 tu už bolo 10 majiteľov a vlastnilo 109 oviec. Vzrast obce potvrďuje aj rastúci počet užívaných zárubkov. Kým roku 1728 platila obec od $3\frac{1}{2}$ zárubkov 31 florintov a 30 grajciarov a 7 florintov za opustené zárubky, roku 1735 platila už od 7 zárubkov 63 florintov, roku 1736 od $7\frac{1}{2}$ a roku 1743 od 8 zárubkov. S tým, prirodzene, súvisí aj zvyšovanie počtu poddaných roľníkov, ktorých roku 1740 bolo 11 – z toho dvaja noví, roku 1744 už 14, roku 1746 o jedného viac a roku 1748 ich bolo 17. Potom nastalo na dlhšiu dobu obdobie stagnácie, keďže aj dikálny súpis z rokov 1798 – 1799 uvádza ten istý počet – 17 poddaných, ako aj 17 domov.

Čo sa týka celkového počtu obyvateľov obce, možno uviesť údaj z roku 1787, kedy mala obec 180 ľudí. Podľa súpisu obyvateľstva z roku 1754 bolo v Hágoch týchto 17 poddaných: Andrej Zajoncz (richtár), vdova Pisarčíková, Pavel Virostek, Jurek Bačik, Pavol Hudoba, Jendrek Virostek, Marčín Bačik, Pavol Siňavszki, Jakub Bačik, Bartek Maslonka, Kriš Bordiga, Simek Bačik, Bartek Bačik, Jašek Virostek, Franko Koval', Vojtek Bizub (bol panským hajdúchom, ktorý nosil listy na poštu do Levoče a odtiaľ aj listy donášal) a Jendrek Bizub (bol panským lesným strážnikom). V súpise sa dodáva, že v obci je mlyn na jedno koleso, že

poddaní sejú iba jačmeň a ovos a že si prilepšujú výrobou šindľov a vozením vína. V obci boli takmer všetci povozníkmi, lebo podľa urbára na rok 1755 vlastnil iba jeden jedného koňa a ostatní po 5, 6 a 7 koní. Sociálne rozdiely v obci boli značné – zo 17 poddaných boli dvaja želiarmi s príslušenstvom, štyria želiarmi bez príslušenstva a z jedenástich roľníkov vlastnili piati štvrtinu a šiesti osminu usadlosti.

Ako vidieť, aj obec Hágy sa počnúc polovicou 18. storočia začala zväčšovať. Roku 1869 mala až 290 obyvateľov. V nasledovných rokoch to bolo vždy menej a menej.²⁰ Zo sčítania ľudu roku 1869 sa okrem počtu obyvateľov dozvedáme, že títo ľudia obývali 49 domov. V priemere teda v jednom dome žilo 6 ľudí. Berúc do úvahy veľkosť vtedajších obydlí, ktoré si viac priblížime v kapitole o hospodárskom a sociálnom živote našich predkov, si vieme predstaviť, ako to vtedy vyzeralo. V dedine bola samozrejme aj krčma, v ktorej pracoval žid Abrahám Melsingier. Obecným mlynárom v tom čase bol Jozef Pisarcik a pánskym lesníkom Jozef Nálepka.

Pre ilustráciu možno uviesť, že napr. pod číslom 28 býval roľník Ján Zajonc so svojou manželkou Alžbetou rod. Mašlonkovou. Spolu s nimi tam bývalo ich päť detí, nevesta a vnučka. V jednom malom domci, pozostávajúcom z jednej izby a jednej komory, bývalo deväť ľudí. Na dodatok možno povedať, že vlatnili jednu maštal', jeden ovčinec, jedno humno, tri kravy, jedno teľa a sedem oviec. Podobná situácia bola aj u Jakuba Štefaňáka v dome číslo 31, kde žil spolu so svojou manželkou Katarínou rod. Bizubovou, dvoma deťmi, dvoma súrodencami, synom svojej sestry a sluhom. Najčastejšie hágovské priezviská v tom čase boli: Stefanyak, Bizub, Zajontz, Maslonka, Pisarcik, Virosztek, Michna, Marhevka.²¹

Našu prechádzku po 19. storočí obohatíme krátkou správou zo sčítania ľudu roku 1890, kedy v obci Reľov žilo 373 obyvateľov. Z nich bolo 365 Slovákov a 8 Nemcov. Čo sa týka náboženstva, bolo medzi nimi 367 rímskokatolíkov, 1 evanjelik a 5 židov. V obci bolo 89 domov a chotár meral 1651 katastrálnych jutár. Prechádzajúc k štatistike obce Hágy možno povedať, že roku 1890 tam žilo 250 obyvateľov, ktorí boli všetci Slováci. Vo vzťahu k vierovyznaniu tu bolo 247 rímskokatolíkov a 3 židia. V obci bolo 55 obývaných domov a chotár mal výmeru 953 katastrálnych jutár.²²

Na dodatok pridávame ešte mená niektorých richtárov Reľova a Hágov do začiatku 20. storočia. Histórické listiny či dokumenty nám zachovali nasledovných richtárov obce Reľov:

- Jašek Koczur bol richtárom roku 1720;
- Augustín Orawecz bol richtárom roku 1754;

- Vojtech Marhevka bol richtárom roku 1772;
- Pavel Marhevka bol richtárom roku 1813;
- Vojtech Dudžak bol richtárom roku 1815;
- Martin Marhevka bol richtárom roku 1828.

Obec HÁGY, podobne ako obec Reľov, mala svojho richtára už od roku 1720. Zachovaný menoslov je len útržkovitý. Historické listiny či dokumenty nám zachovali nasledovných richtárov obce HÁGY:

- Jašek Virostek bol richtárom roku 1720;
- Andrej Zajoncz bol richtárom roku 1754;
- Michal Pisarčík bol richtárom roku 1771;
- Vojtech Michna bol richtárom roku 1813;
- Ján Pisarcik bol richtárom roku 1815;
- Jozef Pisarcik bol richtárom roku 1828.²³

Celkom na záver možno dodať, že po roku 1850 obce Reľov a HÁGY boli zadelené do novovzniknutého „Magurského okresu“. Revolúcia z roku 1848 zrušila stavovské výsady a zaviedla novú (demokratickú) správu s účasťou buržoázie. Pôvodná Spišská stolica bola rozdelená na 6 – 8 okresov; jedným z nich bol aj Magurský okres so sídlom v Spišskej Starej Vsi. Správu okresov riadili slúžnovské úrady. Ako sídlo novovzniknutého Magurského okresu, v ktorom bolo v tom čase 33 obcí (patrili doň aj zamagurské obce na pravom brehu Dunajca, ktoré boli roku 1920 pričlenené k Poľsku), nadobudla Spišská Stará Ves prednostné postavenie v celom Zamagurí.²⁴

* * * * *

Obyvatelia Reľova a HÁGY zachvátili v druhej polovici 19. storočia ešte ďalšie krízy. Hlboko veriaci ľud mal početné rodiny, takže pôda – beztak z veľkej časti málo úrodná a vystavená drsným klimatickým podmienkam, nestačila na výživu celého obyvateľstva. Priemysel sa tu nijaký nepostavil a železničná sieť tento kraj ďaleko obišla. Tak sa začalo vyľudňovanie Zamaguria, ktoré sa nezastavilo po dlhé roky – prakticky až do súčasnosti. Základným impulzom bolo masové vysťahovalectvo za zárobkom do Ameriky, podporované aj agitáciou lodiarskych spoločností. Tie popisovali ľuďom cestu a núkali výhodnú prepravu – pravdaže, v podpalubí lodí. Mnohí naši predkovia a ich súčasníci odišli do sveta za chlebom, nôtia si v duchu alebo nahlas

slová piesne „*Gora'u, ci či ňe žal' [...] I gory poručič třeba, dl'a chleba, Paňe, dl'a chleba.*” Ale o tom ešte príde reč v štvrtej kapitole, tematicky zameranej na hospodársky a spoločenský život obyvateľov Reľova a Hágov.

Použité pramene:

- ¹ E. Pavlík, *Zamagurskí zemepáni*, in: *Spiš, vlastivedný zborník I*, red. K. Král, Spišská Nová Ves 1967, s. 37-49.
- ² E. Pavlík, *Reľov*, rukopis, Privátny Archív Eduarda Pavlíka ml.; J. Marhefka, *Dejiny obce a farnosti Reľov*, magisterská práca, Spišská Kapitula 1995, s. 8.
- ³ E. Pavlík, *Hágy*, rukopis, Privátny Archív Eduarda Pavlíka ml.
- ⁴ E. Pavlík, *Reľov*, op. cit.; E. Pavlík, *Hágy*, op. cit.; Porov.: E. Pavlík, *Šoltýska rodina Reľovských z Reľova*, in: *Z minulosti Spiša IX.-X.*, red. I. Chalupecký, Levoča 2003, s. 130-135.
- ⁵ E. Pavlík, *Šoltýska rodina...*, op. cit., s. 130-135; E. Pavlík, *Hágy...*, op. cit.
- ⁶ J. Marhefka, *Dejiny obce...*, op. cit., s. 9; E. Pavlík, *Historický obraz Spišskej Starej Vsi a Zamaguria*, in: *Spišská Stará Ves a Zamagurie*, red. M. Griger, Košice 1988, s. 48-49.
- ⁷ E. Pavlík, *Reľov*, op. cit.
- ⁸ *Kronika obce Reľov*, Archív Obecného úradu v Reľove; E. Pavlík, *Reľov...*, op. cit.; J. Marhefka, *Dejiny obce...*, op. cit., s. 17-18; *Kanonická vizitácia z 18. júla 1801*, Archív Rímskokatolíckeho Farského úradu v Reľove.
- ⁹ J. Marhefka, *Dejiny obce...*, op. cit., s. 20; *Kanonická vizitácia z 18. júla 1801...*, op. cit.; *Kanonická vizitácia z 25. júna 1832*, Archív Rímskokatolíckeho Farského úradu v Reľove.
- ¹⁰ *Svedectvo Michala Marhevku z 18. apríla 1808*, Archív Rímskokatolíckeho Farského úradu v Reľove.
- ¹¹ E. Pavlík, *Šoltýska rodina ...*, op. cit. s. 133-134.
- ¹² *Listina z 28. októbra 1813*, Archív Rímskokatolíckeho Farského úradu v Reľove.
- ¹³ *Listina z 29. novembra 1815*, Archív Rímskokatolíckeho Farského úradu v Reľove.
- ¹⁴ E. Pavlík, *Historický obraz ...*, op. cit., s. 53-54.
- ¹⁵ E. Pavlík, *Kapitoly z dejín Spišskej Magury*, in: *Z minulosti Spiša III.-IV.*, red. I. Chalupecký, Levoča 1998, s. 97-98; *Kronika obce Reľov*, op. cit.; J. Olejník, *Hmotná a duchovná kultúra zamagurského ľudu*, in: *Spišská Stará Ves a Zamagurie*, red. M. Griger, Košice 1988, s. 133; E. Pavlík, *Historický obraz ...*, op. cit., s. 54.
- ¹⁶ E. Pavlík, *Historický obraz ...*, op. cit., s. 54; E. Pavlík, *Polské vplyvy a Spišská Magura*, in: *Spiš, vlastivedný zborník 2*, red. K. Král, Spišská Nová Ves 1968, s. 121.
- ¹⁷ E. Pavlík, *Historický obraz ...*, op. cit., s. 54-55.
- ¹⁸ E. Pavlík, *Dejiny Zamaguria do roku 1918*, rukopis, Privátny Archív Eduarda Pavlíka ml.; E. Pavlík, *Reľov*, op. cit.
- ¹⁹ E. Pavlík, *Reľov*, op. cit.
- ²⁰ E. Pavlík, *Hágy*, op. cit.; Porov.: *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*, red. M. Kropilák, Bratislava 1977, s. 398.
- ²¹ *Sčítanie ľudu roku 1869 – Hágy*, Štátny oblastný archív v Levoči.
- ²² *A Magyar Korona Országainak Helységnévtára*, red. J. Jekelalussy, Budápest 1892, s. 526-527.
- ²³ *Listina z 28. októbra 1813*, op. cit.; *Listina z 29. novembra 1815*, op. cit.; *Listina z 28. apríla 1828*, Archív Rímskokatolíckeho Farského úradu v Reľove; E. Pavlík, *Reľov*, op. cit.; E. Pavlík, *Hágy*, op. cit.
- ²⁴ E. Pavlík, *Historický obraz...*, op. cit., s. 55-56.